

ЛИСТИ З ВИШГОРОДЩИНИ

ЦАРСТВО НЕЛЯКАНИХ ЧИНОВНИКІВ

Як відомо, влада дуже спокуслива. Особливо ж для людей, які ні на що не здатні, не мають талантів, а покермувати кортить, а ювілеї принаджують. Від влади багато залежить, особливо там, де ще не визріло громадянське суспільство.

Високий рівень національної гідності — головна умова творення громадянського суспільства, своєї держави, у якій "своя правда, і сила, і воля". Говоримо про чиновництво в Україні, яке виховане диким ленінсько-сталінським націоналізмом і часто відмахується од поняття національної гідності. Сьогоднішнє чиновництво часто об'єднане іншими цінностями. Наприклад, корупція, перегони до влади, родинні стосунки... "Партію" чиновництва об'єднує кругова порука, безкарність, свавілля приватизації. Скажімо, Президент видає указ про розпавання землі, а червоні барони дружно гальмують виконання указу: бо він розкріпає закабаленого хлібороба. Вільна ж, розкріпачена людина чиновницькій братії вкрай невідігана.

Або: у всіх на вустах масові крадіжки цегли, зерна, дров... А з кого беруть приклад "злодії"? Із владних чиновників, які привласнили заводи, ліси, судна... І частогусто за це їх ніхто не карає.

Мораль катастрофічно падає... І ось деякі чиновники (не всі, звісно, вони налаштовані егоїстично) у Львівській області ввели до шкільної програми курс — християнська мораль. Що ж, добра справа! Та чим далі на схід — національна свідомість нижча.

У Рівненській області християнську мораль діти вивчають факультативно. А освітяни-чиновники Київщини всіляко відхрещуються од цієї етики. А вже десь на Луганщині, де люд почуває себе просто населенням, цієї моралі бояться, як бомб. У народі

кажуть, що світ тримається на трьох китах — любові, голоді, страху. Коли ж згадані нами чиновники не мають страху Божого, нехтують Конституцією, а правові структури дивляться на це кризь пальці, то й не дивно, що мораль у занепаді. Конституцією стає чиновницька кругова порука. Чиновник і його примха стають усеомгутніми. Та ця мугуть катастрофічна: бо коли не діють так як належить добрі закони, то розпочинається тиха війна всіх проти всіх... Коли реформи пробуксовують, приватизація навмисне "безграмотна", а в культурі "губернатор"-чиновник (як оце у Харкові) ставить пам'ятник імперському маршалу, то варто задуматися... Чому відкриття музею геніальному Гнату Хоткевичу затримується і досі? Чому з кіноекранів і досі Котовський махає антиукраїнською шаблею? Хіба це не поглум над нашими святинями, шановні українці, після 10-ої річниці Незалежності?

ЛЮДИ НАШОГО МІСТА

У нашому місті чимало недоробок, які потрібно виправляти. Це не просто протиріччя, а часто клубок парадоксів міського життя. Тож є нагода трохи поговорити про чоловіка, який ось уже кілька років перебуває в епіцентрі розгойданого моря міських, районних, обласних проблем.

Знайомий я з ним ось уже дюжину років. Він міг би займатися таким-сяким бізнесом: має до цього хист. Працював би собі інженером: є у нього здібності. Та випало йому найнеспокійніше — працювати на громадській ниві у складний і відповідальний час становлення української нації і державності. Початок роботи Олександра Кімлача на громадському полі припадає десь на 1989–90 рр. Він депутат Вишгородської міської ради від Товариства української мови ім. Тараса Шевченка. Усі ми тоді були рухівцями, але Рух довго і нудно не реєстрували. Тоді п. Олександр більше

вникав в економічні проблеми, був координатором депутатської групи національно-демократичних сил. У 1989–90 рр. тільки намітилася тенденція до непродажного, некорумпованого народовладдя в місті. Перелом у бік народовладдя стався 1994 року. Міським головою не випадково став п. Олександр. Демократична частина міської ради і пов'язані з нею національно-демократичні сили ("Просвіта", Рух, УРП, КУН) ініціювали ряд заходів, які значно розширили сферу українського національного життя в місті. Головним чином у царині культури. 1993 року був знесений більшовицький ідол. Зусилля міського голови, міської ради на підвищення життєвого рівня торпедувалися недосконалим законодавством і старою номенклатурою, яка намагалася керувати по-старому. З цих же причин загострювалися протиріччя між районною і міською владами, головним чином через несправедливий розподіл районного бюджету. Вірогідно, чиновники від районної преси створювали враження, що причина всіх непорозумінь — міський голова. Дух реформаторства, активність натури, не "гнучкошество" натрапили на глуху стіну кривотлумачень і прямого опору районних служб. Згадати б провал плану забудови "Берізок" чи розгортання роботи деяких підприємств, чи справу з "Аваксом"... У такій невірноваженій ситуації, при бракові фінансів і т.п. міський голова змушений був шукати шляхів, або якимось виправляти ситуацію. Цим пояснюється і прорив до Європи. Стосунки між французами міста Санс та Льоррахом із ФРН, окрім допомоги місту, мали ще більший ефект у культурній галузі. (Побудова отих веселкових мостів взаємопізнання між малими містами країн має історичне значення.) Ще більша "провина" ділового характеру голови полягала у створенні за його ініціативою міської газети "Вишгород". Мо-

Олександр Кімлач

нополія "народної" газети "Слово" втрачена. І цього не можуть пробачити п. Олександр колишні монополісти на правду, істину. Та найбільший "гріх" міського голови полягає, звичайно, у курсі на об'єднання, чи входження до столиці. Знов же районні чиновники тлумачать творчий підхід до справи мало не як примхи міського голови. Можливо, є тут збіг інтересів міста й особистих інтересів. Та це не міняє суті. Треба віддати належне стратегічній здатності п. Олександра збагнути світову тенденцію створення столичних регіонів і працювати в цьому ключі.

Особисто мав можливість спостерігати стиль роботи міського голови, і не раз про себе зазначав: "Це треба мати мужність ламати старі стереотипи праці з людьми".

Олександр ДРОБАХА,
м. Вишгород

Пам'ятник жертвам Голодомору 1932–1933 років.
Київ. Михайлівська площа

Минуло 67 років від того часу, коли по українській землі прокотився страшний Голодомор, який знищив близько восьми мільйонів українців.

Голодомор 1932–1933 років — це національний геноцид.

Український народ ось уже десять років живе в державі, яка проголошена незалежною. Та, на жаль, в

Україні мало робиться для того, аби були досліджені повною мірою масштаби цієї трагедії. З роками забувається жах від голодної смерті мільйонів. Покривається безпам'ятством приголомшливе людське нещастя. Розривається зв'язок поколінь.

Невпинно спливає час. Умирають останні свідки страшного геноциду української нації.

НЕ ДАМО ПОРИНУТИ В НЕБУТТЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ГОЛОДОМОР

У тих, поодиноких уже, свідків Голодомору живе велике бажання відродити в пам'яті та записати все, що відбувалось у трагічні тридцять років.

І тим самим, так би мовити, виконати заповіт загиблих від голоду ближніх: побудувати їм вічний пам'ятник. Гуманним обов'язком сучасних поколінь має бути виконання цього їхнього бажання. Та, незважаючи на непересічне значення для вивчення історії Голодомору свідчень очевидців і загрозу назавжди втратити можливість зафіксувати їхні особисті враження від пережитого, у сьогодиншній Українській державі про них забули.

Зникають з української землі хутори та села, де вирував штучно створений більшовиками страшний мор, а з ними губляться й місця поховань його жертв.

Зникають історичні записи, фотографії, щоденники, листи та різні речі, які розповідають про Голодомор. Вони мали б зберігатися в музеях Голодомору, які стали б центрами вивчення, дослідження та увічнення пам'яті про геноцид української нації.

Велике пізнавальне значення та емоційний вплив на сприйняття трагедії Голодомору можуть мати й фільми на цю тему. Такі фільми, в більшості своїй документальні, інколи з'являються на екранах. Але вони не вирішують справи. Проблема ж вивчення Голодомору вимагає створення епічних фільмів на зра-

зок кінокартини Спілберга "Список Шіндлера" про Голокост єврейського народу. Потрібно й українським кінематографістам зняти такий твір, щоб він не залишив нікого байдужим та привернув увагу всього світу до драми українського народу в тридцять років.

Злободенність цієї теми — не тільки в озайомленні з минулим, але й у розумінні проблем становлення незалежної держави.

Визначити ж правильний історичний шлях не можна, не знаючи та не враховуючи уроків минулого.

Тому у висвітленні історії Голодомору повинні бути не тільки жертви та свідки, але й винуватці.

Уроки Голодомору повинні засерегти, щоб у майбутньому жодний народ не став жертвою тоталітарних режимів за байдужого споглядання сусідніх країн і народів.

Та, на жаль, у школах і вищих навчальних закладах України до цього часу не вивчається історія цієї національної трагедії, а в підручниках матеріал із цієї теми недостатній. Ще й дотепер тема Голодомору не увійшла в державні стандарти навчання.

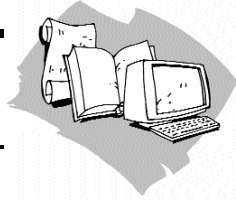
Не можна сказати, що в Україні зовсім забули трагічне лихоліття 1932–33 років. Перше офіційне відзначення Голодомору відбулося після того, як Президент України Л. Кравчук 19 лютого 1993 року видав Указ "Про заходи в зв'язку з 60-ми роковинами Голодомору в Україні". Відповідно до цього Указу під

Лубнами насипали Могили та в окремих селах і містах установили символічні Хрести, примітивні знаки в пам'яті про Голодомор та й забули.

Проте ці заходи проходять в Україні формально, майже непомітно, поза увагою широкого загалу українського народу, якому сьогодні не до відзначення історичних подій. Пересічний українець, доведений до жебрацького стану, думає, передусім, як би вижити. А ті, хто повинен організовувати відзначення цієї трагічної події в історії України, не докладають особливих зусиль для того, щоб сьогодиншні покоління не забували трагічної історії свого народу.

Тому-то вважаю, що сьогодні, як ніколи, нарізала потреба створити Центр вивчення історії Голодомору-33 з науковою лабораторією при ньому, яка буде проводити роботи в архівах зі збору та систематизації матеріалів, записувати спомини свідків, виконувати пошукові роботи на місцях проживання жертв і їх поховань, збирати речі тих часів, проводити наукові семінари та конференції. Організувати Музей Голодомору-33 в Києві та його філії в областях, а також ввести в програму навчальних закладів обов'язкове вивчення Голодомору-33.

М. ТВЕРДОХЛІБ,
доцент Кременчуцького державного політехнічного університету

БОГДАНУ ГОЛОВИНУ — 75

НА СПОГАД ПРО СВЯТО

З приходом осені, коли природа одягається у золотисті шати, горить на сонці горобина і червоніють кетяги калини, повітря наповнене медовим запахом спілих фруктів, милують око айстри, жоржини, чорнобривці, — прийшов ювілей 10-річчя Незалежності України, а за ним — і Богдана Головина. Чудової осінньої пори злетить ювілейний листок з життєвого календаря почесного голови Тернопільського обласного товариства «Просвіта». Господь Бог дарував йому 75-ліття.

Ріка долі стрімка, бурхлива, повна несподіванок, крутих поворотів, випробувань і боротьби. Було всього на віку нашого ювіляра. Були плідні й творчі сторінки в житті, пов'язані із сорокарічною працею на освітянській ниві та останніми дванадцятьма роками — з рідною його серцю «Просвітою».

Народився Богдан Головин 6 вересня 1926 року в с. Золотковичі Мостиського району на Львівщині у багатодітній працюючій хліборобській родині. Початкову освіту здобув у рідному селі, середню — у Львові. Весною 1939 року склав вступні іспити до філії головної української чоловічої гімназії у Львові. Проте початок Другої світової війни перекреслив усі плани. На його очах розвалювалась Польща. Він бачив прихід німецьких військ і зміну їх радянськими окупантами. Родину не обминула трагедія: 10 лютого 1940 р. батьків з трьома дітьми «визволителі» депортували до Сибіру як українських буржуазних націоналістів, ворогів народу.

У часи німецької окупації 1941—1943 рр. навчався у Львівській торговельній школі. У серпні 1943 р. заарештований на примусові роботи до Німеччини. Після капітуляції Рейху мобілізований до радянської армії, де й служив до вересня 1951 року. Влітку 1952 року вступив на історичний факультет Львівського держуніверситету ім. І. Франка, який закін-

чив у 1958 році і працював у школах Львівщини, а з осені 1961 року до 1992 р. — на Тернопіллі. Восени 1961 року був призначений директором Прошівської восьмирічки.

Богдан Головин вихований у національно-патріотичному дусі, в родині, де свято дотримувалися народних звичаїв та обрядів, шанували національний стрій і пісню.

Поруч з його педагогічною діяльністю крокувала любов до рідного краю й світу краси. Не лише з учнями, але й зі своїми колегами-педагогами здійснював багатоденні екскурсії до Києва, Львова, Кам'янця-Подільського, Кишиніва, Бреста, Мінська, Москви і Ленінграда (нині Санкт-Петербурга) та інших міст, прагнути ознайомити учасників з видатни-

ми українцями, життя і діяльність яких була пов'язана з відвіданими місцевостями.

Володіючи широким діапазоном знань, вражень, знахідками пошукової роботи, Богдан Головин багато друкується. А щоб дезорієнтувати партійних можновладців, свої публікації підписує багатьма псевдонімами: Богдан, Борис, Теодор, Федір Кузик, Богдан Горбачівський, Тарас Хуторянин, Тарас Чепіга.

У процесі демократизації суспільства наприкінці 80-их років виникли реальні можливості для національного відродження українського народу, його духовного життя. 22 листопада 1988 р. у Тернополі створено Товариство української мови (у жовтні 1991 р. перейменоване у Всеукраїнське товариство «Просвіта»

ім. Т. Шевченка). Богдан Головин вступає в члени новоутвореного Товариства і стає його ревним активістом.

У березні 1992 р. обраний головою Тернопільського районного, а в липні цього ж року — обласного об'єднань Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка. Очоливши обласне об'єднання Товариства, розкрив на повну широчінь свій талант і організаторські здібності. Він чимало зусиль доклав, щоб розбудувати організаційну структуру Товариства і привести у відповідність із його Статутом. На Тернопіллі зміцнено наявні об'єднання і створено нові, різко збільшено чисельність індивідуальних членів. Нині в кожному районі працюють районні, в Тернополі, Теребовлі, Копиченцях, Бучачі, Хоросткові, Заліщиках — міські, а в смт. Гусятині й смт Вишнівці — селищні об'єднання. Кількість індивідуальних членів збільшилася уп'ятеро і становить понад 28 тисяч чоловік.

Завдяки зусиллям ентузіаста-просвітянина Богдана Головина вперше в Україні на Тернопіллі відновлено діяльність молодіжних об'єднань «Молода Просвіта».

Богдан Головин — заслужений працівник освіти України (1993), член Української Світової Спілки Професійних Учителів (1994), Національної Спілки журналістів України (1999), Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові (2000) і Всеукраїнського товариства краєзнавців (2000), почесний член Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка (1996) і Християнського місійного товариства «Фундація духовного єднання України» (1998).

Нехай Господь Бог дарує Вам, шановний ювіляре, здоров'я, наснагу і бадьорість, довгих щасливих років творчого життя на благо українського народу й Української держави.

Ярослава ПАВЛІВ,

«А ТЕПЕРЬ ПЕРЕВЕДИТЕ ВСЁ НА РУССКИЙ», —

вигукували колоніальною мовою на Приморському бульварі у Севастополі

Як не прикро, але на 10-ту річницю Незалежності ми маємо брак нашого українського (тобто державного) впливу на пересічного українця в плані української мови, культури та історії.

Севастопольська організація ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка за період з 1989 року зробила значний внесок у відновленні українства у своїй рідній державі, у своєму рідному українському Севастополі. Не буду вести перелік усіх значних справ, які зробили за цей період севастопольські просвітяни; зазначу тільки про випуск часопису «Дзвін Севастополя», який розповсюджується не тільки по всій Україні, але й поза її кордонами у всіх світах аж до австралійських українців. А видання Миколою Гуком українських книжок, таких важливих для нашого регіону, як, наприклад, «Український Севастопіль» Валька Кравченка? Це, так би мовити, «вищий пілотаж». Але... На чому я хотів

наголосити, і дуже добре наголосити? До пересічного українця Севастополя наші просвітяни достукуються дуже і дуже тяжко.

Таке маємо тому, що мало йдемо до людей, в колективи, організації, туди, де люди працюють, відпочивають (якщо вдається), тобто туди, де люди живуть своїм людським повсякденним життям. Вони перебувають до цього дня в «летаргічному сні», і ми маємо розбудити їх від понад 300-річного колоніального рабства; ми, просвітяни, маємо дати їм можливість відчувати себе українцями, господарями своєї рідної (тепер уже) землі і держави.

Прикладом підтвердження цього є проведений 25 серпня на відкритій естраді Приморського бульвару, де виступили з лекціями українською мовою члени Ради Севастопольської організації ВУТ «Просвіта» О. Куракса («Етапи становлення української державності») та К. Трубікова («Укра-

їнська мова в контексті 10-річного ювілею Незалежності України»).

Незважаючи на непоодинокі викрики, як-то «...говорите на русском...», «...а теперь переведите на русский...», «...Севастополь — это русский город и украинский язык мы слушать здесь не желаем...», все ж значна кількість присутніх доброзичливо та з радістю зустріли українську мову. Декілька слухачів висловили щире подяку за лекції, а в кінці заходу після невеличкої виставки української літератури, коли пані Клавдія Трубікова запропонувала кілька дитячих українських книжок в подарунок, багатьох розчарувало те, що їм вони не дісталися.

Як висновок зазначу таке.

Шановні читачі!

Йдіть до людей з нашою непростю українською історією, розкажіть її нашою рідною мовою. А особливо з цим проханням я звертаюся до фахівців української мови, української літератури, історії, культури та мистецтва. Чим більше ви будете спілкуватися з пересічними громадянами нашого співучою рідною державною мовою, тим скоріше вона фактично стане такою, тобто державною і не тільки для етнічних українців, але й для всіх громадян нашої незалежної держави — вони ж бо і є Українці.

Олександр ДРЕВЛЯНСЬКИЙ
м. Севастополь

19 серпня 2001 року, на свято Преображення Господнього, обласне Товариство «Просвіта» святкувало 10-річчя Незалежності України. Зібрання учасників побагословив о. Антін Путько. У нашій області працює 1100 просвітянських осередків, які охоплюють близько 40 тисяч членів «Просвіти». Протягом десяти років вони плідно працювали над відродженням Незалежної України, формуванням національної свідомості краян, вивченням історії свого народу. Значною мірою вдалося повернути втрачене, головне, в «Просвіту» прийшла молодь, студенти, які разом з нами перебирають наші надбання для майбутніх поколінь. 50 осіб — членів «Просвіти» нагороджені грамотами обласного Всеукраїнського об'єднання «Просвіта». Серед них — засновник осередку Товариства української мови ім. Т. Шевченка при відродженій «Просвіті» — села Езуполя Богдан Салій, найстарша просвітянка краю з Надвірнянського району 83-річна Емілія Гринішак, депутат ВР України першого скликання, колишній редактор першої демократичної газети Прикарпаття «Агро» Дмитро Захарук, краєзнавець, історик, який постійно відшукує нові імена просвітян минулщини Петро Арсенич та інші. Було також вшановано за традицією лауреата літературної премії ім. Марії Підгірянки за 2000 рік, відому поетесу краю Віру Багрову за поетичну збірку «Свята Земля». Грамотою за активну громадську роботу серед просвітян нагороджено п. Анну Литвин. Громадські організації «Жіноча громада», «Союз Українок», які проводять виховну роботу серед дітей і підлітків, вшанували сімох школярів м. Івано-Франківськ, котрі народилися 24 серпня 1991 року. Кожній дитині вручено подарунок і книжку: «Історія України для дітей» Антіна Лотоцького. Член міського товариства «Просвіта» Наталя Синиця представила на виставку близько 70 вишиванок високого ґатунку. Серед них — титульні листки творів Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, А. Шептицького, В. Кацкана, М. Фіголя та інші. Понад 200 архівних копій із документів, цікавих книг, листівок, звернень, пов'язаних із зародженням та утвердженням «Просвіти» в Галичині демонстрував на своїй виставці краєзнавець Петро Арсенич. Клуб творчої інтелігенції ім. Б. Лепкого при міській «Просвіті» уже видав кілька творів Б. Лепкого, Ю. Липи, провів десятки культурно-виховних заходів разом з просвітянськими активістами. На святі були присутні гості з інших міст України. Серед них — вінницька просвітянка Галина Бідно, яка привезла свій творчий дорожок — кілька книг, присвячених Незалежності України та відродженню «Просвіти» на Поділлі. На завершення свята просвітянські аматорські колективи дали великий концерт.

ХОРОШІІ ГОСТІ

В Івано-Франківськ напередодні 10-річчя Незалежності приїжджала група молоді з Севастополя, яка взяла на себе місію підтримки розвитку і впровадження української мови на території України. Молоді люди, що мають здобути загальну середню освіту, працюють у гуртку плекання української мови і намагаються поширити її в Севастополі через ВУТ «Просвіта», яке успішно діє в цьому місті. Гості відвідали Івано-Франківський осередок Українського Народного Руху, обласне об'єднання «Просвіта», Гуманітарний університет ім. В. Стефаника. Їм було вручено набори української літератури, проведено семінар, спільну святкову вечерю, дискотеку, відвідини Карпат.

Степан БОЙКО,

член міського об'єднання «Просвіта», м. Івано-Франківськ

ЗГАДАЛИ ПОЇМЕННО ГЕРОЇВ

По-особливому урочисто і зворушливо відзначили 10-річчя Незалежності України жителі с. Ясіня, що на Закарпатті.

Багато з тих, хто віддав своє життя за національну ідею й лише чудом уцілів і повернувся до рідних домів, прийшли до читальні Ясінянського осередку ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка (голова Ірина Боднарчук) на конференцію-зустріч на тему “Вони були позбавлені волі і прав”, присвячену 10-й річниці Незалежності України. З доповіддю на таку ж тему виступив автор цих рядків. У ній йшлося про людей, яких спіткала лиха доля після т. зв. “визволення” Закарпаття від угорсько-фашистських загарбників. І лише за те, що вони були свідомими українцями, патріотами своєї землі, любили батьківські традиції, шанували і читали “Кобзар” Тараса Шевченка, виявляли незадоволення щойно створюваною радянською системою. Арештовували і тих, котрі у 20–30-х роках були членами “Просвіти”, а в 1938–1939 рр. — входили до “Карпатської Січі” та інших українських організацій...

Не можна було без хвилювання слухати розповіді, з якими виступали колишні політ’язні і репресовані, котрі у тюрмах і таборах ГУЛАГів у період сталінщини сиділи по багато років. У 1947 році дев’ятнадцятирічного юнака Миколу Гафіяка з присілку Лопушанка селища Ясіня радянські чекісти арештували за те, що він у 1946 р. вступив у підпільну ОУН, яка ще майже нічого не встигла провести. Але потім у протоколах допитів чекісти написали те, що лише їм заманулося. Гафіяка разом з іншими юнаками в Ужгороді судила сумнозвісна трійка, після чого його відправлено на Колиму. І лише після смерті “вождя народів” Й. Сталіна Миколу Гафіяка випустили на волю.

Уродженець Ясіня Ярослав Тулайдан на конференцію приїхав з Івано-Франківська, де зараз проживає. Його теж було арештовано разом з Гафіяком за невеликий вірш угорсько-

го поета Ш. Петефі, у якому йшлося про революційні настрої, закликалися угорці до повстання. Але Я. Тулайдан замість слова “угорці” вклав — “українці”, що, мовляв, закликалися українці до революції. За цього “революційного” вірша Ярославу присудили двадцять п’ять і опинився він аж в “Озерлазі” коло озера Байкал. Політ’язневі довелося пережити багато знущань, перетерпіти голод і холод. Після повернення додому по кількох роках здібний юнак здобув вищу освіту, став винахідником — сконструював підвісну тросо-буксувальну установку для доставки деревини з важкодоступних схилів під час лісозаготівель. Колишній політ’язень на конференції прочитав кілька віршів, написаних ще в таборах.

Важкими спогадами про перебування у таборах смерті в Сибіру поділилися Ілько Тафічук з с. Лазищини, Олекса Бровчук з с. Чорна Тиса.

П’ятнадцятирічною була у 1941 році Ніна Чудінова (нині Бечук), коли її разом з мамою арештували за те, що вона тужила за братом, якого чекісти забрали з училища і вбили на околиці села Перемилівка на Волині, а старша сестра тоді подалася в УПА і теж загинула. Сімнадцять років довелося Ніні перебувати на засланнях у різних місцях Сибіру. Там змушена була працювати на важких роботах — на болотяних луках одного з радгоспів, на будівництві різних об’єктів “комсомольських строек” тільки за їжу та латаний одяг. Після виходу на волю якось у потязі коло Москви випадково познайомилася з робітником закарпатського селища Великий Бичків Іваном Бечуком. Минуло не- багато часу — він запросив Ніну до свого села, і вони одружилися.

— Ще у таборах ГУЛАГів я поклялася, — каже Ніна Дмитрівна, — що всіма силами буду боротися за незалежність України... І свою клятву вона виконує. Тепер Н. Бечук — відома активістка громадсько-політичного життя у В. Бичкові. Брала участь у створенні осередків

Народного Руху України і Товариства української мови ім. Тараса Шевченка. Зібрала майже півтори тисячі підписів за визнання української мови державною. Тепер очолює жіноче Товариство імені О. Теліги. Є учасницею усіх культурологічних заходів, що проводяться не тільки у селищі, але й районному центрі Рахові та інших містах області й рідної Волині. За це недоброзичливці В. Бичкова неодноразово її переслідували, навіть намагалися скинути її з мосту у р. Тису. Особливо сердиться на неї нинішній селищний голова, колишній дільничний міліціонер в ранзі майора Йосип Луцак, котрий організовував зривання синьо-жовтого прапора у 1990—1991 роках, що вивішувався на щоглі в парку культури ім. І. Франка, при її безпосередньому сприянні.

Настя Жураківська народилася через два місяці після арешту батька Михайла. Його судили і вивезли до Мордовії. Звідти дванадцять років не смів писати листів додому у Ясіня. Рідні нічого не знали про нього. Лише потім дозволили Михайлові написати два листи на рік. Але в них не міг писати, де він. Якось після повернення в с. Росішку колишній політ’язень Іван Мирон, котрий відсидів у ГУЛАГах повних 25 років, навідався до сім’ї Михайла Жураківського і розповів дружині і дочці, де той знаходиться і в яких суворих умовах. Адже Михайла теж було засуджено на 25!

— Мені уже було двадцять три роки, — зі сльозами на очах розповідала на конференції Настя Михайлівна, — коли я вперше змогла написати батькові. Уже працювала на лісозаводі у Ясінях і складала гроші, щоб поїхати і відвідати батька, якого ніколи не бачила... Двічі була у Мордовії — перший раз прибула відвідати і познайомитися з ним, а вдруге — після закінчення строку покарання, щоб батька забрати додому, бо сам уже не зміг би повернутися в Ясіня — важив лише сорок кілограмів...

Із родини Бандусяків дев’ять осіб було репресовано. Про кожну з них розповідала ак-

тивістка осередку “Просвіти” Одарка Павлючок (з роду Бандусяків). Із числа тих, котрі пройшли пекло сталінсько-беріївських таборів, живим залишився лише Микола, котрому йде 93-й рік і який живе в Ужгороді. Юрій не мав права повертатися додому і залишився в Сибіру, а Дмитро загинув в УПА. Заслужена вчителька України Ганна Дячук (з родини Коржів) поділилася спогадами про своїх однокурсників та ровесників з середньої школи Великого Бичкова. У 1947–1949 роках були арештовані у різних місцях Петро Тракслер з с. Луг, Іван Коршинський (пізніше лікар, народний депутат Верховної Ради другого скликання) з сел. Буштина Тячівського району, Василь і Андрій Скрипки та Іван Мирон з с. Росішки та ряд інших. У січні 1951 року багатьох судив на різні строки військовий трибунал і всіх було відправлено у далекі табори. Про свого вже покійного чоловіка Степана розповіла Марія Васко. Його засудили разом з іншими учнями-великобичківцями за те, що він був сином греко-католицького священика Юрія. Ігор Климуш (мешканець Києва, а уродженець Ясіня) поділився спогадами про свого батька Василя, дядьків Дмитра Климуша (колишнього коменданта “Карпатської Січі” в Хусті) та Івана, котрі теж покуштували радянської “демократії” в різних ГУЛАГах...

Спогади і спогади... Вони безкінечні, тяжкі і чорні, як ніч. Багато було сказано і про тих, котрі загинули у тюрмах і таборах.

Слухав ці розповіді і доходив висновку, що саме таких людей треба запрошувати до клубів і бібліотек, у школи на зустрічі з молоддю, щоб розповідали про пережите в ГУЛАГах. Саме ці люди мають бути взірцем патріотизму для наших дітей.

- **Василь ПІПАШ-КОСІВСЬКИЙ**, голова Рахівського райоб’єднання ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка, Закарпатська область

УКРАЇНЬСЬКА КНИГА — Є!

Але в Чернігові це декому треба постійно доводити

Щоб переконатися, що українська книга існує, зовсім не обов’язково було їхати до столиці. Досить було побувати в День Незалежності на центральній площі Чернігова, де з ініціативи обласної “Просвіти” і за її найактивнішої участі відбувся ярмарок української книги. Але те, що українська книга є, що вона видається, гарної якості, не малим тиражем — все це чомусь декому в Чернігові треба постійно доводити. Насамперед, працівникам книжкової торгівлі та й міській владі. Чомусь керівники книжкової торгівлі можуть заявити, в тому числі й публічно, з телеекрану, що, мовляв, нема чого продавати з українських книг. Що ж, кому що хочеться, той те й бачить. Схоже, української книги нема ДЛЯ НАШИХ КНИГОТОРГІВЦІВ. Ось і на ярмарку вони продемонстрували убогий вибір з кількох десятків українських книг, і це включно з підручниками й посібниками та політичними агітками.

Яким контрастом була скромна зовні, але дуже насичена викладка книг обласної “Просвіти”! 120 назв книг найрізноманітнішої тематики! Були представлені книги столичних видавництв, зокрема таких, як “Просвіта”, “Веселка”. Від розкішних подарункових видань (прекрасний фотоальбом Катерини Білокур) — до масових шкільних серій програмної класики (Ольга Кобилянська, Євген Маланюк). Причому, йдеться про україномовну книгу, а не тільки про українську літературу. Зараз у нас видаються і були широко представлені твори зарубіжних авторів у гарних українських перекладах (Бальзак, Гюго). А які шедеври класиків світової детективної і пригодницької літератури (Конан Дойль, Едгар По, Фенімор Купер). Великий вибір дитячої книги. І все — за цілком приступними цінами. А якщо деякі книги є ще дорогими, то це вже “заслуга” нашої законодавчої і виконавчої

влади: вони широко відкрили двері нашестю прийшлої, насамперед російської, книги, замість того, щоб нарешті дієво підтримати національне книговидання. Спеціалісти говорять, що навіть недавно прийнятий парламентом закон про сприяння українській видавничій справі залишає стільки лазівок для спиритних монополістів, що від тих пільг зостануться лише “ріжки та ніжки”.

Але це вже треба вирішувати на державному рівні. Поки що ж “Просвіта” показала, що наша книга дійсно існує і треба донести її до читачів.

Може, ярмарок нарешті допоможе зрушити з місця і ще одну ініціативу Чернігівської “Просвіти”: вона хоче відкрити в місті першу справжню українську книгарню. Нібито ніхто з влади, обласної і міської, й не проти, а добра ініціатива десь тоне в нетрях чиновничих кабінетів.

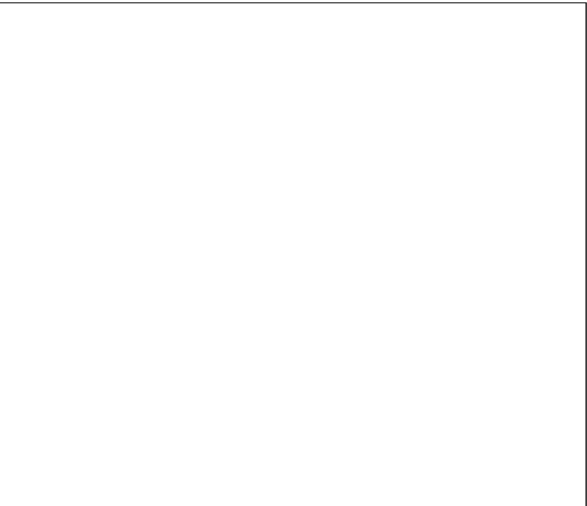
А “Просвіта” працює. Десятки книг було продано на ярмарку, а далі продаж продовжується уже в самій обласній “Просвіті” (вул. Воровського, 10). Так що запрошуємо. Можна ще додати, що ось вже кілька років “Просвіта” веде обслуговування “Книга — поштою”. В “Сіверщині”, інших просвітянських газетах постійно друкуються списки книг, які може замовити кожен житель Чернігівщини. Це дуже важливо, адже не секрет, що книгарні вижито вже не те що з сіл, а й з багатьох райцентрів. Але в кожному, навіть найменшому селі є мислячі, цікаві люди, які хотіли б придбати гарну книгу. Ось вони й надсилають замовлення, і сотні книг за ці роки вже надіслано “Просвітою” читачам у найвіддаленіші села області та й за її межі.

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

-

Охоче купували вироби народних майстрів та касети українських пісень у просвітянської галереї “Круті схо-

“Просвіта” на книжковому ярмарку

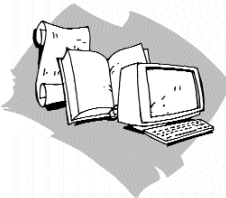
ОЗВУЧЕНИЙ «КОБЗАР»...

31 серпня в приміщенні Національної радіокомпанії України відбувся брифінг із приводу започаткування Національною радіокомпанією України видавничого проекту “Звукова антологія української культури” та видання перших компакт-дисків із фондів Українського радіо. На брифінгу було представлено “Кобзар”, озвучений за першим виданням творів Тараса Шевченка 1840 року, а також два компакт-диски, видані до 100-річчя видатного українського оперного співака Михайла Гришка. У брифінгу взяв участь президент Національної радіокомпанії України Віктор Набруско, перший заступник генерального директора Укрінформу Юрій Зайцев, відомий дослідник української літератури та архівознавець, директор Національного музею імені Тараса Шевченка Сергій Гальченко, заступник директора Дирекції програм НРКУ, керівник проекту — Микола Аммосов.

Проект “Звукова антологія української культури” був запропонований Національною радіокомпанією України до 10-ї річниці Незалежності. У фондах радіокомпанії зберігається близько 200 тисяч годин записів. Це справжня скарбниця українського народу! Митці українського радіо усвідомлюють, що ХХІ століття стане століттям культу духовності, тому й вибрали для озвучення твори генія нації. На жаль, такі диски поки що — розкіш. Тираж “Кобзаря” — 2 тисячі примірників, а два диски Миколи Гришка — 1 тисяча прим. Коштує такий диск 50–75 гривень.

У видавничих планах керівництва проекту — унікальне видання “Дивосвіт поптавської пісні”. Записи цих пісень здійснено іще в 60-і роки. Проект — величезний, записів багато, а от вийти на цивілізований ринок не просто... Та видавців цікавить (звичайно, в майбутньому) проблема доступності подібних видань для шкіл і масового слухача.

Інформ.

ЧИ УКРАЇНЕЦЬ — МЕНШИНА В УКРАЇНІ?

Закінчення.
Початок у числі 19 за 2001 рік

Ось просторий і вартий того, щоб його зачитувати, лист *Петра Панянчука* з Миколаєва. Його найбільше турбує те, чому так вільно, іноді навіть заохотливо з боку владних структур почуваться в Україні сили, які й не маскують того, що їхня мета — зруйнувати, знищити українську державність. Як розуміти те, що “просто з парламентської трибуни ми ще недавно чули: “Скільки надо будет, столько и расстреляем”, як розуміти й те, що зовсім вільно почуваться у нас люди, які відкрито очолюють союзи... по відновленню Союзу, борці за відновлення імперії?” “Чому, — дивується далі п. Панянчук, — ми не беремо в цьому плані приклад з Чехії, Литви та інших країн, не беремо приклад з Німеччини, яка свого часу на владному рівні поставила крапку на своїй біді — нацистській партії? Ми ж боїмося бути недемократичними, і я не розумію, чого чекаємо? Чи не новітнього Леніна, який об’єднає всі ці сили і на додаток направить на Київ якогось новітнього Муравйова? Щоб ми знов колись казали: “Якби ж знаття!...” Ну, скільки ж нам ще треба наступати на ті самі граблі?”

Добродій Панянчук наводить один із прикладів того, як для комприметатії держави ліво-реваншистські сили використовують будь-які нагоди. “Ось слухаю на ультракороткій хвилі Верховну Раду, де якраз розглядалося питання про СНІД, туберкульоз, інші хвороби. Здавалося б, понадпартійне, нейтральне питання. Та ось до мікрофона підбігає член фракції комуністів Мармазов і, киваючи на незалежність України та на Президента, видає таку дивину: у Союзі цими хворобами хворіли мало, а в незалежній Україні (треба вважати тому, що в незалежній) — епідемії. Звичайно ж, бідування людей позначаються на кількості хвороби. Тільки ж чому не було згадаю депутатом, що сприятливу ситуацію для поширення цих хвороб було створено ще завдяки старанням того ж Союзу? Адже це ще Союз обібрив до нитки власних людей, забравши ще 1 квітня 1991 року навіть “гробові” заощадження, адже це також Союз подарував нам Чорнобиль, що різко вплинув на стан здоров’я населення. У промовця ж винною у всьому виявилася незалежність, і ніхто — ні головуєчий, ні хтось з інших депутатів — його не виправив. Чи не цікаво?”

Слушно пише П. Панянчук і про те, що зовсім не передбачуваний Беловезькими угодами розподіл Чорноморського флоту (тим більше за обставин, коли Росія не знає, що робити з усіма іншими своїми флотами) прислугується хіба що меті, яку один з російських політиків сформулював словами: “Крым — это та уздечка, которой мы обрабатываем всю Украину”, а

стосовно ж мовного питання, то позиція цього дописувача з м. Миколаєва така: “Українська мова настільки ж природня для українця, як і дихання чистим повітрям. Нема забрудників — нема й проблеми. То ж як шкода, що тих забрудників у нас предостатньо. Та ще й штучно створених. І не без далекого прицілу!”

Адже давно відомо: хочеш знищити народ, відняти його територію — знищ його мову. І це добре розуміють всі ті, котрі різними способами мусують у нас мовне питання, ополчуючись — відкрито або ж хитро-викрутливо — проти одвічної мови цієї землі — української.

Коли ці дії мали місце в колишній царській, а опісля й у більшовицькій російській імперії — це зрозуміло. Але, коли це твориться сьогодні в нашій вже незалежній державі, то пробачте, куди дивиться державна влада? Тобто ті, хто повинен чітко оберігати нашу незалежність від найприхованіших спроб її нищення. А що, як не нищення означає сьогоднішнє розгульне зросійщення України? Адже, погляньте, який шалений наплив російськомовних видань заливає наш книжковий ринок і весь інформаційний простір! Маскують же це... під демократичний принцип захисту мови меншин. Знаєте, якби це стосувалося, скажімо, кримськотатарської меншини, то такий довід треба було б брати до уваги. Але ж... російській мові ніяке знищення не загрожує. Адже в неї, на відміну від української чи кримськотатарської, є своя надійна скринька (Росія), де вона пречудово зберігається і захищається. І, до речі, там вона має статус державної мови. Для всіх! Без огляду на меншини: українців, якутів, татар, чукчів, чеченців, яких геноцидно знищують, і т. д. Відсоток же тих меншин у Росії значно більший, ніж у нас в Україні росіян!

То чому ж частина з них тут, у нас в Україні, так уперто бореться за принципи, яких аж ніяк не дотримується у самій Росії? І чому ми на державному рівні не даємо достойної відсічі таким “мудрецам”? І допоки таке буде? Невже аж до того часу, поки “соізволють” прозріти нинішні викрукуни ще в старій кузні деякі наші керівні кадри? Як правило, російськомовні! І скажу: вперто російськомовні! Хоч багато хто з них і непогано володіє українською мовою. Володіє, але вперто працює на її знищення...

“Володіє, але вперто працює на її знищення...” — я нарочито повторю ці слова та прокомментую обурення П. Панянчука з Миколаєва хіба що у той спосіб, що без нашої, українців, вимогливості, наступальності, без нашого, сказати б, тиску й натиску — помітних змін ні в загальносуспільній, ні в мовній ситуації очікувати марно. Йдеться бо про питання, де відчуття владою (а в ній нам обіцяли — пригадаймо! — великі зміни) нашої, українства, волі особливо потрібне.

Кажучи це, я усвідомлюю, настільки то непросто — змобілізувати, виявити оту волю у тих наших областях, у яких зросійщення давно вже перейшло критичну точку. Ну, наприклад, у Донецькій області, звідки, з міста Костянтинівка, озивається *Володимир Зуй* (він майстер спорту України — гирьовий спорт, викладач англійської мови, який, однак, відмовився працювати у місцевому сільськогосподарському технікумі на знак протесту проти зросійщення навчального процесу). У своєму листі він пише: “До вас звертається колишній викладач технікуму, а нині пенсіонер. У період нашого національного піднесення я майже вірив у те, що коли буде у нас власна держава, то не мене і двох років, як всі заговорять українською мовою. Так або приблизно так говорив у той час Володимир Яворівський.

І от на десятому році існування нашої держави і ювілею, що вже минув, Закону про мови я відчуваю себе чи не єдиною на сто відсотків україномовною людиною в місті. У жодній установі тобі ніколи не дадуть відповіді державною мовою, тому що

батьки міста керуються не Законом про мови, не Конституцією України, а рішенням обласної ради про так зване “двуязычье”. Це те рішення, яке забезпечує панівне становище російської мови у всіх ділянках суспільного життя, а українська, як була, так і залишається бідною пасербицею. Про те, що живемо в Україні, нагадують хіба що державний прапор над міськрадою та ще печатки на довідках. А в той же час комуністичний ватажок з трибуни Верховної Ради брехливо заявляє, що “миллионы людей в нашей стране лишены возможности пользоваться родным языком”, а відомі депутати Красняков, Алексеев, Чародеев та інші створюють неформальне об’єднання “за культурно-мовне рівноправ’я”. Так, наче в Україні створено нестерпні умови для функціонування російської мови. *Боже мій, мені більше нічого так не хотілося б, тільки щоб вона помінялася місцями з українською!* Кожна бо школа, кожен навчальний заклад, кожен дитячий садочок — це в нас осередок зросійщення. І це — майбутнє України? У цій атмосфері нарощування зневаги до українства нашої депутатці у Верховній Раді тов. Пасєчний, у рідній школі якої вчиться 80% українців, на зустрічах з нею можуть ставити будь-які запитання, окрім одного: коли в нашому місті буде хоча б одна українська школа?”

“Спілкуватися мені ні з ким”, — закінчує свого листа В. Зуй і на завершення наводить деякі власні вірші. Один з них починається рядками:

*Живу я нині, як в екзилі,
Як той ізгой, чи емігрант...*

Запитання: хто відповість за подібне самопочуття, що проймає десятки, сотні інших листів, які я одержую?

Як-от і від *Володимира Калашникова*, народного артиста України, та його друзів з м. Луганська: “У містах нашої області продовжує чинитися всілякий спротив запровадженню в освітніх закладах та в державних установах української мови. І оскільки серед депутатів Верховної Ради ще досить тих осіб, які й понині продовжують політиканські забави, сповнені неповаги до державної мови, то й депутати місцевих рад поспішно приймають всілякі рішення про двомовність. Здавалося б, ця справа враховує запити населення. Та, як переконаємося, подібні рішення на практиці є узаконенням процесу упослідження державної мови, і не лише в чиновницьких кабінетах. Зокрема, у багатьох містах та селищах Луганщини ще немає жодної української середньої школи, відсутня обласна українська газета. Телерадіоефір над Донбасом майже цілком заповнила мова іншої держави. А де ж мова держави України?” І далі з цього листа: “Приємно нам вітати у себе високих гостей з Києва. Та коли послушаєш більшість з них, то складається враження, що вони є державними мужами Російської Федерації, а не України. Чому державні службовці всіх рівнів не несуть відповідальності за впровадження української мови як державної на теренах України?” І на завершення листа: “Українська мова, не заперечуючи інші мови, має посісти належне державній мові місце в Україні. І найперше це стосується освіти і державних установ. Чужою мовою незалежну Україну збудувати неможливо.”

Пише *Олексій Журавель* з смт. Васильківка Дніпропетровської області: “Наче вже й уряд змінився, а ситуація з нашою мовою не змінюється, навіть навпаки. Приклади? Будь ласка. Вмикаю український телевізійний канал. Незрозуміло, якої він національності: пісні — російською, кіно — російською, новини — так, як колись при Союзі (тобто диктори по-українськи, інші, майже всі, — по-російськи), мультфільми — російською, голова податкової адміністрації — російською, прокурор Сумської області — російською. І це тільки впродовж останніх двох днів. Закликають нас виконувати закони, не вико-

нуючи їх самі. Спостерігаю приклади, коли ще вчора написи були російською і українською, і, здавалося, ще один крок — і буде по-українськи, аж у ряді випадків знову перейшли на російську. Наприклад, у написах виробів місцевих фармацевтичних фірм, на цукерках. Або: “сода пищевая Лисичанского содового завода”, “соль пищевая “Артемсоль” і т. ін. Ну, а вже наші дніпропетровські ВНЗ, а також технікуми, як викладали по-російськи, так і викладають”.

Якщо О. Журавель характеризує дніпропетровську ситуацію, то *Володимир Цисельський* з с. Хомутець Брусилівського району на Житомирщині (“я селянин, я з села” — пише він про себе) змальовує ситуацію, як вона йому розкрилася у столиці, в Києві. А як розкрилася? Так, що “коли я зайшов на Хрещатику в один магазин і попросив те, що мене цікавило, показати, то мені зневажливо відповіли: “Ви із деревні?” Відчувши підвищення тиску, не захотів я і роздивлятися той товар, вийшов з магазину, став біля книжкової розкладки, на якій не побачив жодної української книжки, і подумав: чи не в Росію я приїхав?”

А далі у листі В. Цисельського запитання: “Кому треба подякувати і кому вклонитися за це насильство? Хто дає дозвіл на випуск друкованої продукції російською мовою у такій кількості назв та у такій тиражності по відношенню до видань державною мовою? Чи, може, це турбуються, що ми за час незалежності вже призабули російську мову? Чи, може, комусь це для якоїсь політики треба? Чи, може, це такий вигляд мусить мати демократія? Чи, може, це в нас такий закон про пресу, який перебуває у суперечності з моральним законом, що мусить діяти всередині кожного з нас? Кого спитати, чому? Невже це ми вже стоїмо на колінах і бачимо безвихідь?” Як твердо знає автор листа, “пріоритетом повинна бути державна мова — так, як воно є скрізь у світі, і в Росії теж”.

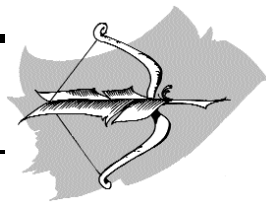
“Ситуація починає нагадувати найгірші радянські часи, — пише від імені групи депутатів Рівненської міської ради *Віталій Порочук*. — У багатьох регіонах нашої держави неможливо придбати ні української книги, ні газети, більшість молодіжних FM-радіостанцій працює російською мовою, в газетних кіосках переважає російськомовна і власне російська періодика”.

Це в цьому листі — узагальнення, а ось як конкретизує його *Володимир Матвієнко* з Запоріжжя, де, я, до речі, не так давно побував та зустрівся з сотнями людей цього краю, які висловлюють найглибшу стурбованість із приводу мовних процесів у державі: “Багато хто в нас навіть на рівні найвищого місцевого начальства досі дивиться на україномовних, як бугай на червоне. В області десятків газет, телерадіокомпаній з явно вираженою українофобією. “Комсомолец Запоріжжя” миттю став “молодежной информационной газетой”. Інші газети — тільки шапки українські. Радіоканали всі російсько-англомовні. Леде жевріє одна-однісінька “Запорізька правда”, яку переважно передплатує село, та й то не дуже, а це ж — орган адміністрації, виконкому...”

Листи-“плачі” оцих моїх “письменників”, як ви безсердечно відгукуються, пане Толочку, ідуть та й ідуть з усієї України і, до речі, свідчення цих “письменників” про істинний стан з українською мовою мають ту цінність, що відбивають не якісь “середньоукраїнські” показники, якими часто і немало хто прикривається, а конкретно-регіональні. Ось ви, пане Толочку, наприклад, стверджуєте: “Масово перейшли вузи і школи”. Так, у прикладанні до західних теренів держави ці ваші констатації правдиві. Але ж ви рівною мірою прикладаєте їх і до всієї України, тобто і до Центру, й до Сходу та Півдня, а в результаті виходить з тих констатацій суцільна фальш...

●

Анатолій ПОГРІБНИЙ

НЕ ДУЖЕ СТАРАЛИСЯ НА СТАРТІ

Поляки співають у своєму гімні: “Ще Польща не загинула, коли ми живемо”. Отже, для всіх Поляків визначення “Польща — це ми і кожен з нас” є цілком конкретним і абсолютним. Росіяни вже у крові мають закладену тезу: “Там, де я, там — Росія” і переходять зі своєї російської на іншу мову тільки у ситуаціях крайньої необхідності. Тому що **без мови — немає нації**.

Кожне об’єднання людей (чи окрема сім’я, чи ціла держава) тримається на любові і взаємному шануванні. Кожна країна існує виключно за рахунок любові громадян до своєї Вітчизни. Гарантом такої любові виступає НАЦІЯ, об’єднана єдиною мовою і готовністю кожного її члена **віддати життя за свою Батьківщину**. Саме в цьому виявляється почуття НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ, яке є потужнішим за будь-яку зброю.

Великий Поляк Збігнєв Бжезінський, розповідаючи мені про велику польсько-українську дружбу двох народів у своєму перемишльському дитинстві, не забув підкреслити тісний зв’язок між його патріотичним обов’язком, як громадянина США в Європі, і патріотичним обов’язком сина Польщі в Америці. І тому присвоєння докторів З. Бжезінського звання Почесного громадянина Львова було цілком логічним. Великий Поляк папа Іван Павло II ще задовго перед візитом в Україну ревно молився за нас, звертаючись до Бога: “Нехай зійде Дух Твій і оновить цю землю!” Всі великі спираються на національну гідність.

Впродовж десяти років увесь цивілізований світ не тільки молився за нас, а й намагається повернути Україну на шлях демократичного національного розвитку, цілком слушно вважаючи стабільність і міцність України найкращою гарантією стабільності не тільки в Європі, а й в цілому світі. Відоме гасло С. Петлюри—Ю. Пилсудського: “Без незалежної України не може бути незалежної Польщі” набуває в наші дні нової актуальності і вимагає конкретнішого наповнення (“Ми вже в НАТО, а що ви на то?”).

А що ж ми? Де наше усвідомлення НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ? А нас немає ні в Польщі, ні в Україні. Немає усвідомлення національної гідності. Замість нас є “наше” керівництво, яке, спираючись на нашу байдужість і мовчазне очікування нами манти небесної, впродовж десяти років топчеться на роздоріжжі, а конкретніше: заграючи з усіма потоку, надає перевагу інтересам Росії в Україні, поволі і невпинно посуваючись у бік Кремля.

Нещодавнє чергове свято окупаційних військово-морських сил Росії в українському Севастополі (щоправда, високи посадові особи Росії час від часу повторюють, що Севастополь і Крим — це російська територія) за участю президента В. Путіна — це черговий відвертий ляпас не “нашому” малоросійському керівництву, а Україні, тобто нам з вами. Це нам за те, що впродовж десяти років ми не спромоглися створити (вибороти, вимогти) таких умов, за яких можна чесно обрати такого президента, котрий би мав високе почуття національної гідності. Хоча звідки може взятися усвідомлення національної гідності у нього, якщо цього усвідомлення не

має в нас самих?

ЧОМУ ВАРШАВА ТОРЖЕСТВУЄ?

Поляки, які давно довели своє усвідомлення національної гідності, зробили висновок щодо Росії, а отже чітко й однозначно обрали західну модель цивілізованого розвитку і національної безпеки. Вступивши до НАТО, створивши мобільне сучасне військо, поступово входячи до ЄС, а отже переводячи організацію життя держави і всього народу на вищий рівень, Поляки постали перед питанням: чи варто надалі

ли в напрямку розвитку незалежності водночас, у 1989 році, коли стартові умови для України були набагато кращими, ніж для Польщі?

Першою умовою активнішого руху Польщі в цивілізованому напрямі було рішення засудження облудної комуністичної ідеї і сміливе впровадження засад вільної економіки, що потім отримало назву “план Бальцеровича” або “шокова терапія”.

Від 1 серпня 1989 року на вільні ринкові умови було переведено польське сільське господарство, харчову промисловість і торгівлю.

ЗАЛЕЖНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

“Пам’ятайте: Україна — не поза нами, а в нас самих” (П. Скоропадський). Так, Україна — це не звичайна собі частина земного простору, це — ми з вами. Точніше: або ми — це Україна, або України просто немає. Що ж ми з вами зробили для України — тобто для нас самих — протягом цих десяти років у порівнянні з нашими сусідами?

тримати відкритий кордон з нерішуваними, невизначеними і непередбачуваними Українцями, чи, може, краще поставити “залізну” завісу по Бугу і дати собі святий спокій?

Політика Польщі щодо України є надзвичайно прозорою і незмінною. Першою (і з неприхованою радістю!) визнавши незалежність України, Польща ось уже впродовж десяти років послідовно виступає з позиції захисту інтересів України в усіх міжнародних організаціях.

З ініціативи Польщі було створено ряд активних організаційних структур, в тому числі таких, як “Польсько-американсько-українська ініціатива”, покладено початок партнерській співпраці обох народів у реалізації чотирьох важливих проектів: спільний польсько-український університет, транспортний коридор Одеса — Гданьськ, спільний українсько-польський батальйон, українсько-польське радіо у Львові.

Президенти України і Польщі не менше кількох разів на рік зустрічаються для обговорення спільних інтересів обох країн, майже постійно відбуваються різноманітні українсько-польські конференції, зустрічі, симпозиуми науковців, діячів культури, освіти, владних структур, промисловців і підприємців. І все це, головним чином, з ініціативи саме польської сторони, а нерідко — за її фінансової підтримки. Протоколів підписано багато, натовість мало реальної активності з українського боку. В результаті: всі ці ініціативи реалізуються так, як мокре горіть...

Як же так сталося, що Польща, яка має майже в півтора рази меншу територію, значно менший обсяг природних ресурсів, бідніші землі і гірший клімат, значно випередила Україну в економічному, політичному і соціальному розвитку, причому настільки, що її державний бюджет вдвічі перевищує бюджет України? Чому і як це сталося, тим більше, що обидві країни руша-

ли ще через півроку на ринкові умови переводиться промисловість, вводиться вільна конвертація злотого, запроваджується індексація зарплат за темпами інфляції. 1991 року розпочато приватизацію, яка у більшості випадків відбувалася як реструктуризація, з поділом на малі і середні підприємства і залученням приватного інтересу та відповідних коштів.

Під кінець 1992 року в Сеймі сформувався потужний блок правих партій і проект бюджету вперше за багато років було представлено у встановлений термін. Тоді ж було вперше відмічено кількмісячну стабільність валютного курсу злотого. **Поляки реалізували власне почуття національної гідності на практиці.**

А що тоді відбувалося в Україні? Раптом, на рівному місці, Кримській області надається статус Республіки (!). Українські вчені-економісти засуджують “шокову терапію”, поступово набирає темпів інфляція (науково оголошена через В. Ланового), в московському (!) Центробанку нагромадилися сотні мішків з платіжними документами по розрахунках з українськими підприємствами, політичні партії продовжують змагатися у висуванні політичних заяв і декларацій, підприємства стрімко втрачають обсяги виробництва, на порядку денному постає питання “розриву зв’язків” з Росією, а на авансцену чергових кремлівських махінацій почала виходити тема перекриття нафтового крана. Москва явно панує над ситуацією (якщо не сказати: керує).

Тим часом, практичну економіку в Україні було пущено на самоплив, у той час як чиновництво почало активно створювати корупційні структури і розпродувати ресурси, майно і можливості України в особистих інтересах. На вулицях столиці різко зростала кількість мерседесів пропорційно темпам інфляції, а народ слухав полум’яні виступи депутатів Верховної Ради і... чекав

змін на краще.

Питання соціального захисту населення було недвозначно оприлюднено керівними мужами згідно із відомим “справа спасіння потопаючих — справа рук самих потопаючих”, слідом за чим різко збільшилися терміни затримки виплати зарплати, народ кинувся розпродувати все, що можна, страйки стали нормою і на них щораз менше звертали увагу, на вулицях суттєво побільшало жебраків, хворих, безпритульних дітей.

Водночас, біля державного корита завершувалося розміщення досвідчених “відповідальних това-

бору в Україні (тоді як польське підприємство вільно і стрімко розвивалося) призвело до того, що вже на початку 1993 року, при середньому відставанні рівня цін на товари в Україні від цін в Польщі в 1,9 разів, середня зарплата українця відставала від зарплати Поляка в 19,2 рази. Тобто наше реальне відставання за рівнем життя (як відношення індексу зарплат до індексу цін) становило $19,2:1,9 = 10$ разів!

Саме тоді, за підтримки українського керівництва, розпочався активний процес розпродажу Чорноморського морського пароплавства (справа компанії “Бласко”), ширлося масове і не дуже контрольоване вивезення з України товарів, сировини (зокрема, кольорових металів), переведення валюти на рахунки приватних осіб у зарубіжних банках, блокування українського сільськогосподарського виробництва (мало не весь урожай використовувався на оплату паливо-мастильних матеріалів, а отже, скорочувалися площі посіву та обробітку), стагнація цілих галузей економіки: авіабудування, приладострої, машинобудування стала нормою.

Починає набирати темпів ваучеризація, як перший етап приватизації, яка остаточно мала ізолювати народ від народного майна. Цей процес завершився створенням акціонерних товариств, які потім масово (і організовано!) почали банкрутувати, даючи їх майбутнім приватним власникам від посткомуністичної номенклатури можливість скупити ці підприємства за безцінь.

Замість того, щоб нову національну валюту — гривню — ввести в обіг через вітчизняні підприємства-виробники, її було запроваджено простим обміном на купонарбобованці, без жодного зв’язку з об’єктивними інтересами вітчизняної промисловості і сільського господарства на товарному, валютному і кредитному ринках.

Тому подальший широкий розвиток будівництва шикарних приватних котеджів для чиновників різного рангу, посадові оклади яких ледве забезпечували офіційний прожитковий мінімум, був логічним продовженням курсу економічних реформ, проголошених керівництвом України. Відбувалося все це на очах десятків мільйонів громадян України, але, судячи з усього, ніяких адекватних реакцій не викликало.

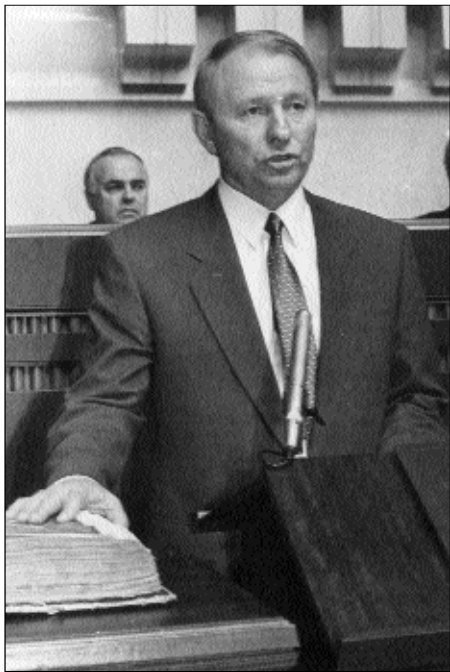
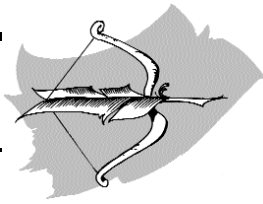
Українець все більше втрачав віру, озлоблювався, не бачив перспективи, бо багато хто вважав, що “треба спочатку нагодувати народ, а потім вже піклуватися про українську мову”. Відсутність необхідного рівня національної свідомості народу стала очевидною, хоча б тому, що аксіома — “Без мови — немає нації” — залишалася для значної частини населення України просто незрозумілою. Отже, визріли всі необхідні умови для переходу до наступного етапу ліквідації незалежності — етапу кучмономії.

Саме тоді панівна верхівка у Москві й ідеологічно підпорядковане їй малоросійське антипатріотичне чиновництво зрозуміло, що в Україні немає НАЦІЇ, а отже нема кому відстоювати національні інтереси, а тим більше не варто боятися організованих акцій народу на національному рівні.

ПРО АДМІНІСТРАЦІЮ — В КОНСТИТУЦІЇ — НІ СЛОВА

Влада успішно блокувала вітчизняне виробництво, відкриваючи двері імпортом товарам, водночас друкуючи величезну кількість паперових грошей, які надходили в обіг через зарплату держчиновників і банки, котрі спільно і масово виростали на темпах інфляції, яка переходила у гіперстадію.

Збереження державної монополії на свободу економічного ви-

Закінчення.
Початок у числі

У повітрі висить велика тривога, в яку ніяк не хочеться вірити попри очевидність того, що відбувається. Так само, мабуть, не хоче вірити в очевидність кролик, сидючи перед пащею удава, який повільно наближається.

“ОКСАМИТОВА” ЛІКВІДАЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Про те, що результати президентських виборів 1994 року (так само, як і наступні — 1998 року) було фальсифіковано, вдалося писалося і говорилося. Але головною причиною поступового просування України до прірви було навіть не це, а безвідповідальне мовчання українського народу, який виявився не здатним повірити навіть у те, що відбувається на його очах. А відбувався чіткий і організований розвиток диктаторського режиму, основою якого стала Адміністрація Президента України, яка монополізувала майже всі гілки, рівні, форми і галузі влади в Україні, по суті, великою мірою відновивши совєцьку систему правління, в якій Адміністрація Президента виконувала функції, близькі до колишнього Політбюро.

І це при тому, що в Конституції України про Адміністрацію Президента України немає жодного слова! Єдиною “зачіпкою” в цьому напрямі є конституційна ст. 106 п. 28, яка передбачає: “Президент України... створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби.” (підкреслення моє — Є. Г.)

Отже, на сьогодні “інші допоміжні органи і служби” поставили себе над основними державними органами і фактично опанували управління державою. При цьому “середом’язливо” відведено на задній план ст. 113 Конституції України, згідно з якою “Кабінет Міністрів є вищим органом у системі органів виконавчої влади”.

Відведення патріотично налаштованих громадських діячів і службовців (а особливо, — урядовців) на задній план сцени політичних подій відбувалося за допомогою відповідних кадрових рокировок, створення “опозиції” для справжньої опозиції, маніпуляцій на стику ВР і Кабміну, висування суперечливих вимог тощо.

У результаті “вжитих заходів” наростало розчарування серед національної еліти, почали закриватися органи вільної преси, а журналістів, які наслідувалися писати правду, в кращому випадку, давили су-

ЗАЛЕЖНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

дами, а в гіршому... Тоді ще не було справи Г. Гонгадзе, але вже нагромаджувалося число жертв серед журналістів.

Україна кінця 90-х все більше починала нагадувати Україну початку 20-х, коли також спочатку була армія, державні нагороди і вільний виїзд за кордон.

Особисто для мене, найбільш переконливим свідченням чіткої антиукраїнської організації подій в нашій країні впродовж всіх цих десяти років була і є податкова система.

Адже для будь-якого грамотного економіста відомо не тільки з теорії (знаменита крива А. Лаффера) про те, що зниження податкових ставок у кризовий період, не зменшуючи надходжень до бюджету, активізує підприємницьку ініціативу, сприяє збільшенню обсягів виробництва, зупиняє розвиток інфляційних дефіцитів, усуває суспільну напруженість, суттєво зменшуючи сенс існування тіньової сфери економіки.

Чи не найбільш переконливий приклад успішного застосування принципу А. Лаффера подали США в 1981 році, коли зниження податкових ставок стимулювало розвиток господарства, що потім, як позитивна концепція уряду, отримало назву рейганоміки.

Натомість податкова система України, обкладаючи сукупний дохід або прибуток підприємств, вимагала в 1995р. семикратного перевищення податків над прибутком. Тоді сума податку майже вчетверо (!) перевищувала фонд зарплати підприємства, залишаючи на подальше продовження виробничої діяльності лише 4,5% від обсягу реалізації. А це означало, що підприємство матиме щоразу менше грошей на закупівлю матеріалів, а отже, і на діяльність.

Тому масове зупинення виробництва у 1995-1996 рр. стало логічним наслідком проведення організованої підготовки індустріальної України до наступного пошуку “ефективного інвестора” з подальшим розпродажем наших підприємств на користь Росії. Саме цим “українська” бюрократія найбільш активно займалася потім, з кінця 1999 року, коли кучмономіка увійшла в черговий етап прискорення ліквідації України.

Ще 1995 року, на підставі розрахунків і зіставлення фактичних економічних показників конкретних підприємств, я запропонував простий і ефективний вихід: 15% від обсягу реалізації підприємств — перераховувати до державного бюджету, 5% — до місцевого. Причому одразу, автоматично, просто в банку, в момент надходження будь-якої чергової суми на розрахунковий рахунок суб’єкта господарювання.

Це створювало прозорі фінансове поле в системі управління державою, забезпечуючи гарантоване і відкрите наповнення бюджету та об’єктивну оцінку реальних джерел його формування, стимулювало розвиток виробництва і створювало умови для сприяння його розвитку

прем’єра В. Ющенка, стараннями якого намітилося економічне зростання і вперше за багато років почалося скорочення внутрішнього і зовнішнього державного боргу, закорковано деякі найбільш сміливі і відверті ЗМІ, вчинено розправу над учасниками гурту “Самостійна Україна”, придушено виступи учасників ФНП і “УБК”.

Команда Л. Кучми впродовж тривалого часу провокує український народ до більш рішучих заходів на захист незалежності своєї держави. Поки що своєї. Адже ніхто (крім особливо втаємничених в Адміністрації Президента) не знає, скільки і якого майна на території нашої країни вже належить громадянам Росії і скільки буде найближчим часом ще продано всупереч національним інтересам України, тобто нас з вами. Бо Україна не поза нами, а в нас самих.

Євген ГОЛИБАРД

які щорічно розпродуються на ринку України, 40 млн. (так само, як і майже половина паперу) завозиться з Росії нелегально.

А тоді, у 1995-му, слідом за трастовими аферами настала черга цілком відкритого формування фінансової олігархії. Показовим у цьому плані є приклад М. Бродського і його концерну “Денді”, який у липні 1994-го налічував близько 30 фірм з 2500 працівниками. Сам пан Михайло тоді сказав: “У мене аж руки сверблять показати людям, що за наших жажливих умов можна щось зробити”.

Через три роки по цьому М. Бродський стане знаменитим на всю Україну через пограбування вкладників його власного банку, а ще через рік пересяде з в’язничних нар просто в почесне крісло депутата українського парламенту.

“Оксамитова” ліквідація незалежності України набирала темпів. Кабмін імітував діяльність, ВР поступово перетворювалася у дискусійний клуб, Президент повторював гарні слова про невідворотність реформ (яких ніхто не бачив), а апаратники всіх рівнів хором співали пісню про майбутні економічні успіхи... лише після політичного реформування та “розмежування повноважень гілок влади”.

На тлі цього хору Президент Л. Кучма активно будував свою Адміністрацію та розставляв свої кадри в державному апараті.

Криза неплатежів, як наслідок податкового тиску і російських махінацій з енергоносіями, перевела діяльність багатьох суб’єктів господарювання в тінь. Водночас, зовнішній державний борг України на початок II кв. 1995 року становив 6,5 млрд. дол. США і дорівнював третині річного ВВП.

Протягом перших 8 місяців президентства Л. Кучми зовнішня заборгованість України збільшилася додатково на 2 млрд. дол. США, не рахуючи відсотків по боргах та прострочених платежах. Під заколисуючий рефрен про “корекцію реформ” уряд України з 1 вересня 1995 року підняв роздрібні ціни на газ до 42%. Невдовзі В. Пинзеник оптимістично повідомив, що зменшення темпів падіння ВВП (1994 р. — 24%, 1995 р. — 12%) вселяє велику надію.

Вочевидь найбільшу надію слід було чекати тоді, коли не буде падіння, бо не буде ВВП. Адже саме тоді, згідно із листом Мінстату, індекс споживчих цін в Україні за період 1992—1995р. становив 3039107 відсотків! Ясно, що такого руйнування національного господарства і зuboжіння народу можна досягти лише ОРГАНІЗОВАНО, причому, НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ!

А тим часом президентська команда, повернувшись із чергового вояжу за кордон, радісно повідомила, що “вдалося переконати Захід у невідворотності наших реформ”. Народ трохи пообурювався на кухнях і проковтнув цю пігулку. Між тим, як виявилось, “Програми реформування”, про яку постійно пов-

торювали урядові чиновники слідом за адміністрацією президента, НІХТО НЕ БАЧИВ!

1996 року підприємства легкої промисловості України випустили півтори пари шкарпеток на одного мешканця країни, одну пару взуття і один светр на сім громадян! “Ми бачимо, що зайшли в “тупик”, — сказав Президент Л. Кучма на нараді 8 квітня 1997 року. Щоправда, він не сказав про те, що “йшли” туди під керівництвом спочатку прем’єра Л. Кучми, а потім “гаранта” Л. Кучми.

Злодій на довір’ї — це давно відома “спеціальність” у кримінальному світі. В Україні таким “фахівцем” було надано можливість офіційної політичної діяльності у масових масштабах. Ким надано — питаєте? Нами! За нашої байдужості і мовчазної згоди.

І. Мітюков, виступаючи в Лондоні (квітень 1997 р.), пообіцяв початок економічного піднесення України від II півріччя 1997 р. Тим часом, за повідомленням голови Нацбанку В. Ющенка, за межами банківської системи (в тому числі — в тіні) громадяни України вже тримали 4,5 млрд. грн. і 9 млрд. дол. США, а отже переважно не вірили владі і її обіцянкам.

Розвиток тіньової економіки втягував у кримінальну діяльність все більше громадян, сприяючи все більшому розвитку корупції. Сприяв цьому і наш головний стратегічний партнер — Росія, підвищуючи ставки мита і ПДВ, за допомогою колаборантів з українського боку збиваючи ціни (на цукор, зерно, олію тощо), щоб потім продати їх нам по “своїх” цінах. Тому в 1999 році Україна вже посідала останнє (тринадцяте!) місце по виробництву ВВП на душу населення серед всіх держав центральноєвропейського регіону.

Водночас, стараннями Президента і його Адміністрації, Україна все більше втрачала суверенність, втягуючись у різні російські комбінації під виглядом “спільних” просторів від ППО до МПА, що все більше “будувало” політику “державотворення” на засадах прохідного двору.

Тому обрання Л. Кучми на другий термін було вже справою техніки, поставленою на солідну основу за допомогою московських “іміджмейкерів”, п’ятої колони в Україні і так званого адміністративного ресурсу.

У січні 2000 року спільними зусиллями Адміністрації Президента і керівництва ВР було поспішно ліквідовано Національну Гвардію України — чи не єдину, по-справжньому віддану Україні, національно-патріотичну і беззатяну силову структуру. Це остаточно розв’язало руки Л. Кучмі, Ю. Кравченку і їхнім помічникам, про що об’єктивно свідчать магнітофонні записи майора Мельниченка.

Для прискорення процесу ліквідації незалежності України було запропорено до в’язниці Ю. Тимошенко, яка стала на перешкоді антиукраїнським спекуляціям з енергоносіями, усунуто з посади

“МИ НАЗИВАЄМО ЦЕ ЛІНГВОЦИДОМ...”

До редакції “Кримської світлиці” надійшла копія відкритого листа Президенту, Верховній Раді і Кабінету Міністрів України, якого за дорученням українських громадських патріотичних організацій та партії Феодосії підписав пан М. Білий.

“ЧИ МАС МАЙБУТНЄ УКРАЇНА, ЯКЩО ТАКІ ДІЯЧІ, ЯК В. ЛЕВІНА, БУДУТЬ МІНІСТРАМИ ОСВІТИ?”, — ставить запитання автор листа. І сам же на нього відповідає, що “ТАКЕ МАЙБУТНЄ БАЧИТЬСЯ ЛИШЕ В ОБРАЗІ КОЛОНІЇ МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ”. Чому?

Міністр освіти АРК В. Левіна в статті “Освіта Автономної Республіки Крим на рубежі століть” (газета “Освіта України”, № 24 від 13 червня 2001 р.) називає проявом полікультурної стратегії, історично характерної для Криму, стан освіти, який спостерігався у 1936 році, коли тут було 386 кримськотатарських, 119 німецьких, 53 єврейських, 21 грецька, 16 вірменських, 12 болгарських шкіл, а усі інші, звичайно, російські. І жодної — української.

Ми, українці, називаємо цей стан і той період режимом геноциду і лінгвоциду українства в російській комуно-фашистській імперії, бо ні полікультурним, ні взагалі культурним його не вважаємо.

Але В. Левіна цього не помічає, а може, не бажає помічати, бо по десяти роках незалежності Української держави спокійно рапортує в газеті “Освіта України”, що в Криму тепер на півтисячі російськомовних лише чотири українських школи. Це при тому, що українці сьогодні становлять приблизно половину населення Криму (якщо здійснити правдивий перепис).

Лінгвоцид українців вочевидь продовжується й зараз, але надзвичайно цікавим є винахід російських шовіністів, який і демонструється у вказаній статті та являє собою засіб боротьби з українською державністю і спротиву відкриттю українських шкіл у Криму: “Вважаємо, що майбутнє — за школами з двома-трьома мовами навчання”.

Розкриємо підступний зміст цієї тези.

Усі, хто хоча б трішки знайомий з основами шкільної (дитячої) педагогіки та психології, розуміють, що означає послати українських і кримськотатарських дітей у російськомовні (а якщо широко — російсько-імперські за духом) школи або ж штучно приєднати до цих шкіл україномовні, скажімо, класи.

Відсторонившись від психології та педагогіки, глянемо на це явище ширше. Адже воно передбачає і певні політичні наслідки, а саме:

1) не дати українцям і кримським татарам створити в Криму для своїх дітей стабільні рідномовні середовища, в яких би, крім мови, панували ще й дух рідного народу, відлуння його історії, суттєвим моментом якої є боротьба проти московського поневолення, плекався би культ героїв цієї боротьби;

2) продовжувати штучно нав’язувати зверхність “старшобратської” російської культури над культурою українців та кримських татар, виховуючи дітей “іноземцями”, яким притаманне переконання у власній другорядності, меншовартості;

3) не допустити розвитку в кримському регіоні України української за духом державності та відповідного самопочуття кримськотатарського народу, який не має, крім Криму, іншої батьківщини;

4) не відмовлятися від мети створювати загрозу цілісності Української держави задля втягування її в склад московської імперії.

На противагу шовіністичній російсько-імперській стратегії пропонуємо природний державницький шлях відродження культури народів Криму. Він полягає в поширенні на всій території України державницького духу, патріотизму, гарантом якого є державна мова як засіб міжнаціонального спілкування в країні і зміцнення української політичної нації, оберігання права усіх національних меншин вільно плекати в рамках конституційного та міжнародно-правового поля свою національну культуру.

Маємо також і більш конкретну пропозицію, яку вважаємо за доцільне вивчити в комітетах ВР та уряді України спільно з урядом АРК і законодавчо впровадити в життя.

Суть пропозиції з етапами її втілення пояснимо на прикладі міста Феодосії, де є більше десяти російськомовних шкіл, розташованих поруч, і немає жодної української.

1. Відділ освіти спільно з центром зайнятості та іншими службами місцевої адміністрації встановлює, скільки вчителів згодні вести навчальний процес державною мовою.

2. Через органи державної влади патріотично налаштовані громадські організації та партії з допомогою ЗМІ проводять широку роз’яснювальну роботу щодо необхідності відродження України, кроком до чого є перехід учнів до української школи.

3. Визначивши кількість таких учнів і вчителів, за обмежуючим параметром виділити відповідну кількість шкіл з оптимізацією їхнього розташування (для Феодосії, скажімо, у центрі міста), і з нового навчального року запрацюють українські школи.

Таке перекомплектування не міститиме нічого революційного, змінює лише адресу школи та маршрут до неї для певної кількості учнів та вчителів.

За явний чи прихований спротив процесові повернення українцям українських шкіл (як і кримським татарам кримськотатарських) необхідно передбачити карну відповідальність.

Якщо знадобляться додаткові кошти, не гріх буде перерозподілити їх, як то було за імперських часів, коли російщення поневолених народів спонсорувалося доплатою вчителям-русифікаторам (тільки тепер — вже на користь вчителів-україністів). Це суттєво прискорить б процес відродження державного слова.

Доцільно також для початку запровадити в обов’язковому порядку в російськомовних школах, окрім інтенсивного вивчення української мови і літератури, викладання історії України, географії України та інших українознавчих дисциплін державною мовою.

Українська влада повинна також розробити план-графік поступового переходу шкіл на державну мову викладання, скоординований з планами підготовки відповідного (достатнього) контингенту вчителів, збільшення випуску підручників і навчально-медичної літератури, та оприлюднити його. Це дасть можливість національним обіймам в Україні планувати свою роботу зі створення власними силами національних шкіл (недільних, вечірніх), як це передбачено відповідними міжнародними конвенціями. Переконані, що зволікання з вирішенням цих питань є злочином представників державної влади в Україні проти українців.

Підкреслюємо, що відкриття українських класів при російськомовних школах лише збіднить українські школи учнями, розпоршить сили україномовних учителів. Це дозволить “законсервувати” станом, яке є тепер: росіяни навчаються в храмах знань (типові стандартні школи з нормальними умовами для навчання), а українські патріоти по десяти роках незалежності України шукають притулок (і то з великими труднощами) для навчання своїх дітей у несприятливих, аварійних приміщеннях без будь-яких умов для навчання, як, наприклад, українська школа в селищі Приморському міста Феодосії — єдина україномовна школа в Східному Криму.

Все це — аморально для держави. Моральним було б становище, коли б при українській школі відкривалися російськомовні класи (за необхідності), але не навпаки!

ВІД РЕДАКЦІЇ. Незважаючи на те, що розмова кореспондента “Кримської світлиці” з міністром освіти АРК Валентином Левіною про досягнення та плани міністерства щодо впровадження української освіти у кримських школах напередодні нового навчального року не вдалася, ми все ж віримо у те, що у неї буде продовження. Як і раніше, сторінки просвітницької “Кримської світлиці” відкриті як для працівників міністерства, так і для кожного вчителя: сійте “розумне, добре, вічне”, ваш досвід, педагогічні здобутки і на наших сторінках. Але спочатку давайте викорчуймо бур’ян! Ось перед нами відкритий лист з Феодосії із наболілими освітянськими проблемами: доведіть, що все у ньому — неправда...

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР: ЗА ЛАШТУНКАМИ СЦЕНИ

Наша газета присвятила чимало публі-

кацій Кримському українському музичному (раніше — музично-драматичному) театру. Та воно і не дивно, бо він — єдине державне вогнище на ниві культури в автономії. Прикро, але це слово “український” ніколи повною мірою не відображало саме національний його характер. Що вдієш, якщо причина цього криється не лише в байдужості місцевого керівництва і відсутності кадрів, а й в особливій ментальності кримських українців, неспроможних захистити (ніде правди діти!) навіть свою національну гідність. Бо ж, окрім невеличкого час від часу галасу, помпезних заяв на адресу владоможців, справа нікуди не просувається. Дійсно, нам давно треба брати приклад з кримських татар, які зуміли зберегти у вигнанні своє національне коріння і з успіхом відроджують свою культуру.

Цього разу в проблеми нашого театру, схоже, серйозно втрутилася (ось вам дивина!) Соціал-демократична партія України (об’єднана). У всякому разі на прес-конференції, яку нещодавно організував Кримський реском СДПУ(о), саме про це йшлося. Так у чому ж справа?

“ЦІЛЕСПРЯМОВАНА АКЦІЯ З ВИТИСКУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ”

Саме так охарактеризував ситуацію навколо Кримського українського музичного театру секретар рескому СДПУ(о) Юхим Фікс. На прес-конференції він виступив із заявою на захист свого однопартійця, директора театру Володимира Загурського, якого хочуть усунути з посади дуже автономні владоможці. Звісно, ті, хто хочуть від нього заяви про звільнення за власним бажанням, не підтвердять, що своїми діями завдають втрати українській культурі на теренах Криму. На словах вони тільки “за”. А насправді?

Ю. Фікс розповів про хроніку подій. За його словами, відразу ж після засідання Верховної Ради АРК, на якій було змінено склад кримського уряду, міністр культури автономії Михайло Голубев запросив до себе заслуженого працівника культури України В. Загурського і запропонував самому звільнитися з посади директора театру, нічим не пояснивши причини. Назавтра про ці вимоги дізнався голова СДПУ(о) Віктор Медведчук, який перебував у Криму з робочою поїздкою. Оскільки статут цієї партії передбачає захист будь-якого її члена від неправомірних дій, то В. Медведчук з цього приводу звернувся до прем’єр-міністра АРК Валерія Горбатова. Його запевнили, що В. Загурського не чіпатимуть. Незважаючи на це, міністр М. Голубев продовжував наполягати на звільненні “незручного” директора, якому відверто заявив, що його посада обійнята нинішньому художньому керівникові Леоніду Квініхідзе, який навіть не є громадянином України (наші читачі, напевно, пам’ятають про скандал навколо призначення останнього в український театр). Підтримав Голубева і виконуючий обов’язки заступника голови Ради міністрів АРК Володимир Казарін, хоча Загурському не було закинуто жодного звинувачення в непрофесійності. Мовляв, існує практика, коли головні посади в театрі займає одна людина, і це тільки їде на користь справі (як, наприклад, в російському театрі).

Реском СДПУ(о) розцінив тиск на директора як свавілля міністра культури — комуніста Голубева, а спробу звільнення з посади директора голови контрольно-ревізійної комісії СДПУ(о) Загурського — як намагання здійснити на свою користь нову розстановку кадрів у сфері культури. Реском вважає, що ці події — не що інше, як підготовка до майбутніх виборів, бо ж театр має серйозний ідеологічний потенціал. Ю. Фікс висловив думку про те, що призначення на посаду директора Л. Квініхідзе не додасть театру нового творчого імпульсу, а, навпаки, призведе до розвалу творчого колективу (що нині і відбувається не без участі останнього). Він підкреслив, що ці дії завдадуть жорстокого удару по українській культурі і не випадково, що це відбувається в сьогоднішньому Криму. Голова рескому СДПУ(о) вимагає припинити свавілля кримських чиновників, котрі переплутали свої партійні обов’язки з державними. І запевнив журналістів, що відстоюватиме права В. Загурського всіма законними засобами.

ЗЛОВЖИВАНЕ НЕМАЄ, А ПОСАДУ ЗВІЛЬНИ

Сам Володимир Іванович Загурський навів такі дані про свою роботу: до його призначення в 1999 році прибуток театру склав 22 тисячі гривень за сім місяців, натомість за перше півріччя цього року він зріс до 205 тисяч гривень. Він зазначив, що в червні 2001 року роботу театру перевіряло контрольно-ревізійне управління, яке не виявило ніяких порушень. Це довели й перевірки міністерства культури АРК. Ніяких претензій йому ніхто з керівництва Міністерства не висловлював. Навпаки, під час атестації в січні цього року те ж Міністерство так охарактеризувало його діяльність (надаємо мовою оригіналу): “За короткий срок в тяжелых экономических условиях, не имея ведущих специалистов, сумел мобилизовать коллектив театра на созидательную работу, решил ряд важнейших и определяющих работу театра кадровых вопросов, умело и профессионально возглавил все рабочие процессы, что дало возможность оживить работу коллектива театра и его творческое состояние. Загурскому В. И. присущи качества пунктуальности, исполнительности, требовательности, корректности”.

Що ж змінилося за останні вісім місяців, чому на нього чиниться шалений тиск? Директор протиставив знімам у штатному розкладі, запропонованим Міністерством культури АРК, завдяки чому ліквідувалася посада головного режисера (а як же театру без нього існувати?). А під прізвиськом Л. Квініхідзе і для підвищення його іміджу створювалася посада художнього керівника, щоб звільнити останнього від копії постановочної роботи (треба ж на рік випустити три — чотири вистави). В. Загурський вважає, що тут не останню роль зіграли його зауваження стосовно творчої діяльності художнього керівника, здобутки якого залишають бажати кращого. З театру звільняються обдаровані артисти, які в своїх заявах пишуть про неможливість творчого зростання під керівництвом Л. Квініхідзе. Директор театру підкреслив, що мова йде не про його особу (“Без роботи я не залишусь”), а про великий творчий колектив, який недавно виборсався із занепаду і який тепер потерпає від певних “підводних течій”. Він передбачає, що з театру хочуть зробити щось на кшталт концертної бригади для обслуговування різноманітних політичних і святкових заходів. Саме на таких постановках тепер і спеціалізується художній керівник, який не робить конкретних кроків для створення нових спектаклів, що може призвести до творчого падіння колективу.

Як вважає Загурський, є ще декілька причин для вимог про його звільнення. Може бути, що декого приваблює можливість щось заробити на ремонті театру, чому він стане на заваді. Це подобається фракції комуністів Сімферопольської міськради (отож, і посадовцям з подібними партківками) його небажання віддати земельну ділянку, яка за проектом належала службовому транспорту театру (вони-таки добилися її передачі комерційній структурі). Директорська позиція не влаштовує потенційних орендарів, незадоволених вимогами обов’язкової оплати приміщення театру для проведення партійних та інших заходів.

Хоч би як там було, Загурський має намір захищати свою честь та гідність і не поступиться совістю перед будь-якими провокаціями, про що він прилюдно заявив.

“ЗАМІСТЬ ТВОРЧОСТІ — ІНТРИГИ”

Своє слово про нинішню ситуацію в театрі додав голова його профспілкового комітету, заслужений артист АРК Владислав Черников, творчі здібності якого на початку дуже хвалив художній керівник. Та все колись минає. Тепер Л. Квініхідзе ображається на критику, яку собі дозволяє на художніх нарадах молодий артист. В. Черников нагадав журналістам про великі спільні зусилля директора і профкому театру, завдяки яким упродовж двох останніх років колектив був укомплектований необхідними спеціалістами (до цього в театрі навіть не було режисерів, диригента, хормейстера, балетмейстера). З появою в театрі нового головного режисера Л. Квініхідзе (тепер він художній керівник), якому вони сприяли (і про що тепер жалкують), атмосфера в колективі поступово загострювалася. Колектив грузнув в інтригах, а безпосередній творчий процес відійшов на задній план.

СЮЖЕТИ З УКРАЇНСЬКОГО КУБОФУТУРИЗМУ

Олександра ЕКСТЕР

Закінчення.
Початок у числах 15, 18 та 24 за 2001 рік

“РОМЕО І ДЖУЛЬЄТТА”

І знову Камерний театр. “Ромео і Джульєтта” Шекспіра. Декорації О. Екстер — як зіг’я-ги блискавок і людських почуттів. Будинки агресивно насуваються на глядача діагоналями і вертикалями ребристих фасадів. Міст через річку вигнувся, як спина хижака, що готується до стрибка. Гвинтові сходи пружиняться. Декорації міняють колір. Вони то холодні синьо-сірі, наче вкриті памороззю, то вишукано блакитні, то жевріють теплыми брунатними, жовтими і вохристими барвами.

В. Пальмов. Рибалка. 1928.
Олія на полотні

Що передусім вражає в ескізах костюмів до цього спектаклю? Несподіваність, неймовірність поз, поворотів, ракурсів, які цими костюмами підкреслені. Олександра Олександрівна була переконана, що костюм актора повинен бути аккомпанементом до його жестів.

“КОЛЬОРОВИЙ” ЕНТУЗІАЗМ

1918 рік. Україна — незалежна держава. Олександра Екстер — ініціатор Першого всеукраїнського з’їзду діячів культури. “Що потрібно для відродження нашого мистецтва?” — питає в неї кореспондент газети “Відродження”. “Якомога більше творчості, якомога менше провінційності”, — чує від неї відповідь.

1919 рік. До Києва увійшли війська Червоної Армії. Вирішено було влаштувати просто неба масові видовища. На заклик відгукнулися поети і композитори, актори і співаки, скульптори й архітектори і, звичайно, художники — від професорів Академії мистецтв до її студентів.

Місто поділене на окремі райони, кожний прикрашає певна група художників, що має свого керівника. Захоплено, самовіддано і нервово працює Богомазов. Сміливо фантазує Петрицький. Поруч — Хвостенко легко малює українські типажі на тлі орнаментальних соняшників. Зачаровує ліричністю Тишлер. Працює й сповнений академічного авторитету Ф. Кричевський. Не залишився осторонь іще один професор Академії мистецтв — Г. Нарбут. Привертає увагу молодечий запал групи монументалістів Бойчука, в якій працюють Седляр, Падалка, Оксана Павленко. Вони прагнуть витворити соціалістичний Ренесанс.

Кияни ошелешені: біля урядових будинків встановлено пожежні драбини, на них власноручно перевіряють, як закріплено плакати і транспаранти не якісь там хлопчачки, а поважні люди, відомі в місті художники. Величезних розмірів панно, плакати, декорації, гасла святково захопили простір, заповнили його “кольоровим” ентузіазмом. Барвисті полотна правили за тло для палких промов, колективних скандувань, акторських інсценізацій, хорових співів, політичних маніфестацій. Свято мало усі ознаки всенародного карнавалу.

Наркомат освіти та Наркомат військових справ доручили студіям Олександри Олек-

сандрівни Екстер взяти участь у прикрашенні головної магістралі міста — Хрещатика. Учень Олександри Олександрівни художник Климент Редько згадує: “Центральна вулиця Хрещатик — під владою найпередовішого авангарду живописців. Тут, на відміну від Софійської площі, майже немає сюжетних елементів. Упоперек вулиці рівнобіжними рядами висять різноколірні, оригінально скомпоновані прапори...” І під час маршу війська карбували крок під сліпучим морем барв.

Після цього свята були й інші. Здавалося, художники, сп’янілі від успіху, від загального визнання, не хотіли, не могли зупинитися.

“З’ясовується, що ми і хочемо і можемо розмалювати все, що завгодно, а якщо треба — то й усі вулиці міста. І наша група бере на себе розпис велетнів-пароплавів.

Пароплави чекають на художників біля Труханова острова. Щоденно рано-вранці моторний човен переправляє нас на лівий берег Дніпра. Приставши до берега, який зеленіє від верболозу, беремося за роботу. На якому ж просторі працюємо ми наш робочий день! Перетворюємо пароплав на писанку і водночас — на могутнє знаряддя пропаганди”, — згадував К. Редько.

ПІСТОЛЕТ КОМІСАРА

Великі сподівання на свободу і щастя в недалекому майбутньому наштотувалися на повсякденну жорстокість і брутальність. Екстер упродовж усього свого життя згадувала такий епізод. В Одесі бригада художників під її орудою малювала декоративні панно до 1-го травня 1919 року. Рано-вранці того дня вони мали бути вивішені на вулицях міста. За художниками наглядав більшовицький “рукастий” (як казав Л. Троцький) комісар. В останню перед святом ніч хтось із художників перечепився через відро з фарбою і залляв постать червоноармійця (панно було розстелено на підлозі). Осаженілий комісар націлів пістолет на Екстер і не одводив його доти, доки художниця не виправила композицію.

ВІДРЯДЖЕННЯ, ЩО ЗАТЯГНУЛОСЯ

1924 рік... Нарком А. В. Луначарський запропонував О. Екстер виїхати до Парижа і Венеції для організації радянських художніх виставок. У Парижі Фернан Леже запрошує її викладати в Академії сучасного мистецтва. Композиції самого Леже складалися з індустріальних форм — зубчасті колеса, труби, частини машин. Навіть самі персонажі ставали часткою цього машинізованого світу, нагадуючи богатирів-роботів. Ритми живопису Леже важ-

кувати, як перші обороти паровозних кривошипів, але водночас мажорні, як фанфара в духовому оркестрі. О. Екстер задоволена своїми учнями. А їх у неї чимало! Здається, зі всього світу: з Чехословаччини, Куби, Німеччини, Франції. Задоволені й учні. Хіба що дивуються тим, як часто згадує викладачка мало знану їм Україну. В академії художниця викладала театральну-декораційне мистецтво. Підручником їй слугував прекрасний альбом “Театральні строї Петрицького”, виданий у Харкові.

Для Олександри Олександрівни не мало значення, чи стануть учні її послідовниками, чи ні — вона поважала усяке мистецтво, аби було талановитим, щирим і чесним.

Микола Глушенко згадував, як горнулися кияни і москвичі, що стажувалися у Парижі, до своєї вчительки. Вони бачать в її майстерні картини майбутнього міста — круглі скляні будинки. Та кі справді почали будувати через кілька десятиріч.

У 1937 році в Парижі готувалася всесвітня виставка. Радянський павільйон мала прикрасити скульптура Віри Мухіної “Робітник і колгоспниця”, давньої приятельки О. Екстер.

Зустрілися подруги дуже тепло. Віра Мухіна завважила, що Олександра Олександрівна зовні дуже змінилася. Колись струнка і худорлява, поповнішала, важко дихає.

— Що з тобою, Асю? — з тривогою в голосі запитує вона.

— Хвороби обсіли, — сумно всміхнулася Олександра Олександрівна. — Добре, що Жорж, мій чоловік, підтримує, як може. Та улюбленого заняття не полишаю.

Якось Олександра Олександрівна розпитувала Мухіну, що відбувається у мистецтві на Батьківщині. Потім мовила:

— Все змінюється, Віро... І я розумію, що моєму футуризмові немає місця поряд з соціалістичним реалізмом. Важко на чужині. Ох, як я тепер розумію ігумена Даниїла.

Було в Олександри Олександрівни ще одне улюблене заняття — дивовижної краси керамічний посуд, який вона блискуче розписувала перетвореними у кубістичну форму українськими мотивами.

Земляки, що приїздили тоді до Парижа, охоче збиралися у О. Екстер в її невеличкому помешканні. Побували тут і Таїров з актрисою Камерного театру Алісою Коонен, яка згадувала: “В її господі, так само як у ній самій, впадало в очі своєрідне сполучення європейської культури з українським побутом. На стінах серед малюнків Пікассо можна було побачити українські вишивки, на підлозі — український килим, до столу подавали глиняні горшечки, яскраві майолікові тарілки”.

У колі друзів Олександра Олександрівна розповідала про роки 1918—1920, про театри Одеси, Києва, Москви. Якби не хвороби, все, здається, було б гаразд.

З початком Другої світової війни зв’язки О. Екстер з Вітчизною урвалися. Гітлерівці увійшли до Парижа. Олександра Екстер — громадянка Радянського Союзу. І хоч про це знало чимало людей, за весь час окупації ніхто не виказав її.

Якось до художниці завітав знайомий. Він розповів, що до майстерні Пікассо приходив німецький офіцер. Він відкомендувався шанувальником мистецтва. Та побачивши репродукцію “Гернікі”, одразу спохмурнів:

— Це ви зробили?! — запитав він.

— Ні, — спокійно відповів Пабло. — Це зробили ви.

Олександра Олександрівна знала це повільно, пам’ятала, що Пікассо творив його після тотального знищення фашистами древньої столиці басків міста Гернікі.

Одразу по воєнному лихолітті шукає Олександра Олександрівна друзів молодості. Туга за Москвою, за Києвом була нестерпною. Хво-

О. Тишлер. Махновці. 1927. Олія на полотні

ра і стомлена пережитим художниця пише Вірі Мухіній: “Мені здається часом міражем, що колись могла працювати день і ніч. А блакитне небо ввижається чорним. Напиши, чи жива ще Жена Прибилиська?”

Вже зовсім хвора, 1947 року у листі до скульптора Іздебського Олександра Олександрівна скаржиться: “Зима, що надходить, буде дуже важка. Це дев’ята зима від початку війни, і для мене вона буде найважча...”

Через два роки художниці не стало.

ВІДШУКАВСЯ СЛІД ЕКСТЕРІВ...

На родючому ґрунті кубофутуризму і фольклору з’явився осередок новітньої куль-

А. Петрицький. Футболісти. Ескіз до балету. 1930. Гуаш на папері

тури — Київський художній інститут 20-х років. Коли 1926 в Ленінграді почали цькувати Казимира Малевича, він подався на Батьківщину, до Києва. Тут він обіймає викладацьку посаду, стає професором художнього інституту. Малевич пристає до гурту художників-колеропісців, які розробляли систему найдзвінішій і найяскравіших барвсполучень. Професор Пальмов називав такі твори “кольоровим дійством”.

“Немає ще градусників, — казав він, — для визначення кольоросили, але єсть, безумовно, сама сила. І цією силою можна і треба керувати — для досягнення радощів, святковості, здоров’я, бадьорості, життєвості чи, навпаки, з метою одержання протилежного впливу суворості, хворобливості, песимістичного”.

Пальмівська картина “1 травня” — зелений вибух весни; розтікаються жовтогарячі струмені бродіння і розмноження; люботні обійми і мітингові пристрасті — споріднені явища людського буття; серед густо-зеленого набряклого кольору спалахнув дитинний спогад про Неню, у цьому золотавому острівці радості сонце гріє — не пече; метелики — як квітки, а літаки, — як метелики; у зелений шум вривається спазматичне дихання фабричних димарів; світ побачено наче вперше, і хіба можна про це оповісти по-старечому розважливо, ні, тільки по-дитячому захопленою скоромовкою.

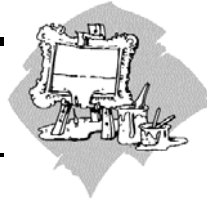
Професор Богомазов з юнацьким захопленням малює серію картин “Пілярі”. Ставши членом гуртка “спектралістів” (так прозвали В. Пальмова і О. Богомазова), К. Малевич знову, як і замолоду, малює синь неба, червоні зорі, лани як смугасте рядно, селяни і селянок, усе ество

яких увібрало кольорову енергію всемогутньої природи. Застиглі, як статуї давнини, напружені, як перед небезпечкою (насувалася хвиля примусової колективізації), ці чатові вічності не мають індивідуальних рис, бо ж природа, за Малевичем, “новий, все новий театр видовища, вона як маска, що приховує свою багатолікість”. На одному з полотен — “Кінармія” — дивним степовим килимом мчить нескінченна, мов перебіг століть, лава вершників — правічна ознака українського пейзажу.

Степи України малював Екстерів учень Олександр Тишлер. У картині “Махновці” бачимо гучних, як лоза, вершників, що поганяють гладких, мов поросята, коней. На вухах у коней погойдуються солом’яні капелюхи. Диявольський цей азарт не в змозі сколихнути безмовний і безлюдний “степ як море” (Т. Шевченко). Махно умів і саму війну обернути на жорстокий карнавал: місто Катеринослава він відбив у денікінців, перевдягшись у наречену і прикривши бойових коней і танки весільними гірляндами. Мистецтво Тишлера, багате не парадокси та експресією, просувало нашу культуру у бік сюрреалізму.

Але в часи сталінської диктатури усі паростки нового мистецтва було безжалюно знищено.

Дмитро ГОРБАЧОВ,
Паола УТЕВСЬКА

СЮЖЕТИ З УКРАЇНСЬКОГО КУБОФУТУРИЗМУ

Олександра ЕКСТЕР

Продовження.
Початок у числах 15, 18 за 2001 рік

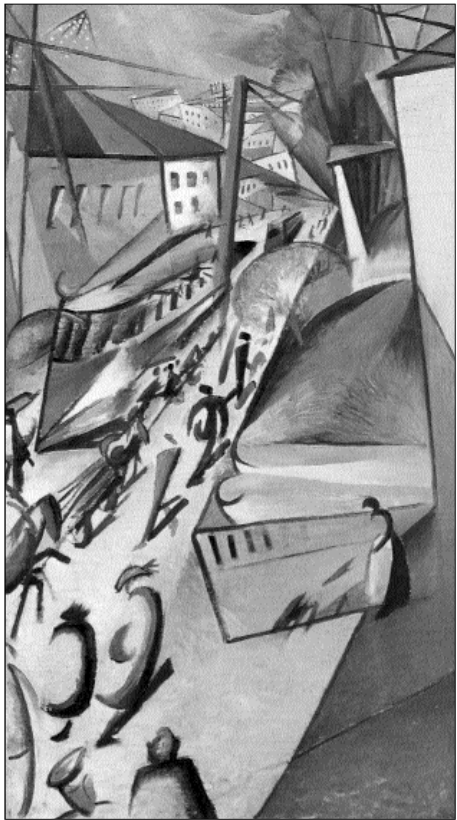
ЗАЧАРОВАНА НАРОДНИМ МИСТЕЦТВОМ

На виставках у Києві та Москві Олександра Олександрівна Екстер зустрічалася з художницею Марією Синяковою. Синякова здобула художню освіту у студіях Харкова і Москви, багато подорожувала, знала нове французьке мистецтво — імпресіоністів, Гогена, Матісса. З нею, молоді, розумною, вродливою, було цікаво й весело.

Улітку сестри Синякови виїздили на свою дачу в село Красна Поляна під Харковом. Там часто гостювали поети і художники — Велимир Хлебніков, Давид Бурлюк, Василь Єрмилов, Борис Пастернак. Хлебніков присвячував вірші і Марії, й її Батьківщині — Україні. Напівжартома-напівсерйозно запевняв друзів, що всезагальне щастя прийде до людства тоді, коли

*На хвилях світового танцю
Здійметься вітер голака.*

Точилися нескінченні розмови, зокрема про фольклор.

О. Богомазов. Трамвай. Львівська вулиця у Києві. 1914. Олія на полотні

Одного разу Хлебніков, говорячи трохи роздратовано про сучасну поезію, зауважив: — Бальмонт опіює смерть, а народна творчість — життя...

Марія додала:

— Мене від песимізму вилікував селянський живопис. У нашому селі я маю багато друзів. Як люди розмальовують свої хати! Які веселі лубки прикрашають їхні домівки! Варто придивитися до писанок, ікон, гаптування. Їхні барви сповнені лірикою і піднесенням, гумором і добродушністю. Як цього бракує сучасній поезії! Я нещодавно прочитала вірш якогось Тичини... Прекрасно, але як скорботно. От послушайте:

Стою. Молюсь. Так тихо-тихо скрізь,

*Мов перед образом Мадонни.
Лиш від осель пливуть тужні,
обнявшись, дзвони, —*

*Узори сліз.
Лише з-над хмар часом прилине
Прощання з літом журавлине —
Погасле, як грезет із риз.*

Не знала художниця, що цей "якийсь Тичина" незабаром на весь світ славіть українську поезію, що міне не так-то й багато часу, і замість журливих рядків він проголошуватиме:

*Минує як сон блаженний час
І готики й бароко.
Іде чужинний ренесанс,
Байдуже мружить око.*

У яскравих, мов веселка, акварелях М. Синякової, серед чистих, наче дощем омитих барв ходять ошатні дівчата, скачуть кудись гордовиті вершники, поважно походжають городяни в циліндрах, гарцюють коні, пахнуть корови. А довкола синіють озера, сяє жовтогаряче сонечко. І все те намальовано поривчасто, беззавітно, довірливо, як малюють діти або дорослі з чистою дитячою душею. Художниця твердила: "Колір — це поезія, а живопис — радість для людини".

У житті бувають символічні зустрічі. 1986 року вийшла з друку книжка Велимира Хлебнікова "Творения". На її сторінках зустрілися поет і друзі його молодості — Марія Синякова та брати Бурлюки, Казимир Малевич, Василь Єрмилов, творами яких проілюстровано книжку.

НАРОДНА МАЙСТРИНЯ

Київці поспішають на виставку, організовану Олександром Олександрівною Екстер. На глядачів чекають твори селянки Ганни Собачко. Рослинний орнамент у її роботах несподівано збагачується оригінальними вигадками. Серед переплетіння фантастичних листочків і квітів прозирає не менш фантастичний образ птаха, звіра, а іноді й людини. Навіть орнаменти інших народів — китайські, індійські — з якими познайомила майстриню Євгенія Прибильська, вона інтерпретує по-своєму.

Дивовижні кольори в її роботах, особливо оксамитово-синій, що підносить настрої малюнка, червоний і жовтий надають йому святковості. Плавні контури, ритм ліній і форм заспокоюють, наче опівають радість буття. Часом настрої малюнка змінюється, лінії загострюються. Здається, навколо запанувала тривога. Чорна барва вдирається в неспокійний, рвучкий, тепер уже асиметричний ряд ліній.

Відкриваючи виставку творів Ганни Собачко, Олександра Екстер сказала:

— Ганна Собачко — приклад того, що народне мистецтво й у своєму розвитку залишається народним. Але для того, щоб воно існувало і квітло, сповнювалося новими силами, воно повинно припадати до живих джерел сучасного мистецтва, органічно завоювати його...

ТЕАТРАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ

До О. Екстер сценічні декорації складалися з розмальованих куліс, задника або з трьох стін того чи того приміщення. Навіть декорації, створені мірікусниками, зокрема Головіним і Добужинським, майже нічого не змінили. Їхні роботи — ошатні, святковий, багатобарвний живопис — лише тло для гри акторів.

...Якби в один із днів 1916 року хтось із найпалкіших шанувальників театру побачив жінку, яка щойно вийшла з поїзда "Київ — Москва", йому б і на думку не спало, що вона привезла із собою революцію у світовій сценографії.

Олександра Екстер приїхала до Москви на запрошення Олександра Яковича Таїрова. Талановитий режисер з України, Таїров мріяв про прищеплення театрові пластики руху, про розкріпачення тіла актора, про свободу у створенні масових мізансцен.

Мріяв режисер і про нову сценографію.

Замість пишного антуражу Екстер запропонувала створити на сцені цілу систему рухливих, лаконічних,

чітких геометричних майданчиків для гри акторів. У залежності від бажання режисера, їх можна було підіймати на будь-яку висоту над коном. Вони, як і рухливі, гвинтоподібні сходи, розширювали або звужували простір сцени. Режисер дістав можливість створювати виразні композиції з акторів; встановлені на сцені дзеркала, різні блискучі фактури перетворювали драматичну гру на яскраво-виразне видовище.

Так уперше в історії світового театру рухливі конструкції замість мальованих декорацій були запроваджені Екстер у Камерному театрі Таїрова. Відтоді і з'явилося поняття: театральні конструкції.

"ФАМІРА КІФАРЕД"

Перша спільна робота Таїрова й Екстер — п'єса Інокентія Анненського "Фаміра Кіфаред".

Головний герой п'єси — син фракійського царя і німфи — Фаміра — уславився своєю грою на кіфарі. Він викликав на змагання муз. За це зухвальство вони жорстоко його покарали — позбавили зору й музичного чуття.

Коли московські театри прийшли на прем'єру вистави, вони були певні, що побачать на сцені пишну південну рослинність, обов'язковий античний храм з обов'язковою колонадою та античними скульптурами, акторів у традиційних туніках.

Публіка наче зацікавилася від подиву. На сцені — суміш українського народного лубка і кубо-футуристичних конструкцій. Декорації динамічні: асиметричні зсуви, злами, лінійні звиви надають постановці напруженого темпу і ритму. На широких сходах звиваються тіла ваханок.

Була тут і південна рослинність — кипариси. Але які! Геометризовані, з умонтованими в них сходишками, на які, наче акробати, видиралися сатири.

Лаконічні форми декорацій відповідали духу первісних ритуалів.

О. Екстер відобразила античність як дитинство людства, ескізи до "Фаміри" були дитинно-фантастичні. Тлом для персонажів слугував насичений синій колір, як на малюнках

М. Синякова. Єва. 1914. Акварель на папері

О. Екстер. Іспанський танок. Ескіз до балету Б. Ніжинської. 1920. Гуаш на картоні

Ганни Собачко. А грецький стародавній вазопис своєю простотою також схилив художницю до кольорового і лінійного лаконізму.

ЇЇ СПЕКТАКЛІ

Наступний спектакль О. Таїрова з декораціями та костюмами О. Екстер — "Саломея" за п'єсою О. Уайльда. Декорації об'ємні, динамічної форми, з ребристими подіумами. Художниця вдається до різких зіставлень вертикальних, горизонтальних, діагональних ліній. Контрасти чорних і червоних кольорів допомагають повніше передати похмурість і хижість царя Ірода.

Костюми перетворюють акторів на живі кольорові скульптури. Але ці скульптури — у новітньому, кубістичному стилі. Їх геометризм підкреслюють фалди, які не лягають природними блянками, а стирчать, ніби вони зроблені з металу чи кольорової фольги. В костюмі Іродіади є щось металево-безжальне. Фалди одягу солдата — ніби продовження його меча і щита.

Спектакль мав величезний успіх. О. Екстер оновлює не лише драму, а й балет. У мансарді на Фундуклеївській вулиці вона проектує костюми до вистав балерини Броніслави Ніжинської, засновниці київської "Танцювальної студії руху". Таких костюмів балетне мистецтво не знало. Спрошені до геометризму, підкреслено гранчасті, вони чи то з епічної минушини, чи то для майбутніх велетнів. Яке передбачення сучасного спортивного балету!

— Дорогу новому рухові! — проголошували прихильники О. Екстер і Б. Ніжинської. — Відкриємося впливам міста з його пришвидшеним темпом, синкопованим ритмом, прямолинійністю будов, силою і точністю спортивного жесту!

Лаконізмом перейняті ескізи художниці до Шекспірівського "Отелло". Кілька різних за висотою гранчастих паль, чорних з одного боку і жовтогарячих з другого, виструнчилися, як важкий мур феодальної фортеці. Цей мур, ніби гармошка, може розсунути, або, як пастка, зсунутися. На фоні паль — беззахисні постаті акторів. Сонячний, жовтогарячий колір, що несе життя, і чорнота небуття на гранях стовпів означають "бути чи не бути". Суворий упорядкованості двірського етикету відповідають навіть хмарки, білі, але неприродно прямокутні. Вертикалі паль і горизонталі хмар — це композиційний контраст, за допомогою якого підкреслено незатишність, нежиттєвість світу.

Далі буде

Дмитро ГОРБАЧОВ,

Паола УТЕВСЬКА

БГАРАТА — КАЛІДАСА — УКРАЇНА

ДУШ'ЯНТА Й ШАКУНТАЛА

Мудрець Вішвамїтра, аби перекласти іншого мудреця, свого зятятого суперника Васіштху, вдавсь до нечуваного подвижництва. І цар богів Індра злякався: а раптом він здобуде таку могутність, що сам зійде на небесний трон? Тож він закликав до себе Мену, найвродливішу з небесних апсар-русалок, і мовив їй:

— Спустися на землю й завадь подвижництву Вішвамїтри. А на допомогу візьми бога вітру Ваю та бога кохання Каму.

Якраз там, де уславлений відлюдник сповняв свій задум, не помічаючи спеки, негоди й голоду, Мена й спустилася на землю. І відразу пустотливий вітер зрівав з дівчини легеньке сарі, а вона почала бігати за ним, крадькома позираючи на непорушного Вішвамїтру. Браслети на її руках і ногах мелодійно дзеленчали, і саме ці чарівні звуки порушили глибоке зосередження мудреця. Він несподівано розплющив очі й побачив перед собою голу красуню, що з розпачливими зойками марно ловила своє сарі. Вішвамїтра, звісно ж, не міг спокійно бачити цих дівочих мук, тож відразу підхопився. А за хвилю вже чемно подавав сарі розпашілі красуні, що соромливо прикривалася руками. Цієї миті ще й підступний Кама пустив у ревного подвижника невідпорну квіткову стрілу. І вона зробила своє: відтоді Вішвамїтра вже не відходив від Мени, забувши про всі обітниця й високі помисли.

Та потім його знову потягло на старе. І коли дружина народила доньку й піднесла до нього, він раптом спалахнув:

— Не для того я на цьому світі, щоб панькатися з галасливими немовлятами! У мене є важливіші справи! Тож бери дитину і йди собі, а мені дай спокій.

Ображена Мена поклати доньку на березі річки Маліні, а сама піднеслася на небо, бо забрати з собою земну дитину не могла. Там і помітили немовля птахи — *шакунти*, взяли на свої крила й принесли до подвижника Канви, що став дівчинці батьком. Назвав він її *Шакунтала* — "Пташина", бо ж знайшли її і принесли птахи. Так і зросла Шакунтала у відлюдницькій оселі, в лісовому царстві, серед птахів і звірів, розквітнувши неземною вродою.

Якось, коли Канва на кілька днів подався в гостини до іншого мудреця, у ліс, де жила дівчина, приїхав на полювання цар Душ'янті. Шакунтала заступила йому дорогу в заповідний ліс, захищаючи птахів і звірів, своїх лісових друзів. Потім шанобливо запросила молодого царя до відлюдницької хижки, гостинно почастувала джерельною водою і соковитими лісовими плодами. Того зачарували вродою, чистотою та гідністю лісової красуні. Та й вона сама відчула прихильність до нежданого гостя. Душ'янті попросив її стати йому дружиною. А що нікому було благословити їх, то вони побралися за взаємною згодою. Потім цар поїхав до столиці, щоб, як він сказав на прощання, піти на урочисто зустріти молододу царицю.

Та минали дні, тижні, місяці, Шакунтала вже народила сина й

назвала його Бгарата, а Душ'янті все не було. І тоді молода мати з немовлям на руках пішла до царської столиці сама. Але Душ'янті не признав її, бо, мовляв, шлюб відбувся без благословіння батьків і весільного обряду. Не признав він і сина. У цю страшну для Шакунтали мить божественний голос із неба дорікнув цареві за таке недостойне поводження. Душ'янті відразу ж визнав Шакунталу й Бгарату за своїх дружину й сина, пояснивши, що мусив пройти це випробування, інакше б народ його не зрозумів (МДІ, 5–22).

КАЛІДАСА Й "УПІЗНАНА ШАКУНТАЛА"

Цей давній сюжет про Шакунталу з "Махабхарати" став основою для славнозвісної драматичної поеми Калідаси (V ст.), найяскравішої постаті в санскритській літературі середини I тисячоліття, про якого індійська традиція каже: "З-поміж драматургів найперший — Калідаса, з-поміж драм Калідаси найперша — "Шакунтала". Поема названа в нього "Абгіджняна Шакунтала" — "Упізнана Шакунтала", де санскр. *абгіджняна* і походженням, і значенням тож саме *укр. упізнана*. Воно містить компоненти *абгі+джняна* — ті самі, що й українське слово (*упізнана*).

Проте Калідаса вніс у сюжет і своє. Насамперед, він зосередив увагу не на подієвому, а на етичному боці конфлікту між царем і юною відлюдницею, на суперечності між чистим і щирим людським почуттям та позірною чеснотливістю. У "Махабхараті" конфлікт залагоджує божественне втручання, голос із неба. А Калідаса вводить до сюжету два чинники, прокльон і перстень, які пояснюють, чому цар не признає Шакунтали й сина.

Коли Душ'янті вже поїхав, у гості до Канви завітав суворий і запальний відлюдник Дурваса. Захоплена думками про коханого, Шакунтала не відразу його помітила, тому вередливий гість спере-

мантичну пригоду на полюванні, впізнає дружину й визнає сина, якого робить царем і який згодом стає славним на весь світ, здобувши титул *чакравартина* — найвищий і найпочесніший титул для царя. Та в столицю Шакунтала приходить уже без персня. Бо по дорозі, коли вона споліскувала в річці руки, перстень зісковзнув із пальця у воду. Перстень ковтає рибина, її ловить рибалка й приносить до царського кухаря, а той, готуючи страву до царського столу, знаходить у рибині царський перстень, повертає його Душ'янті — і той одразу все згадує.

У Калідасовому творі персню відведено виняткову роль — саме він та ще рибалка — призвідці того, що сім'я, на решті, щасливо возз'єдналася. Цю ідею закладено і в оригінальній назві поеми — "Упізнана (через перстень) Шакунтала", хоча світ знає твір Калідаси просто як "Шакунтала". Перстень і рибалка, схоже, мають не тільки сюжетний зміст. Калідаса, слід гадати, віддав данину народній творчості й народному театрові.

ПАВЛО РІТТЕР І "ШАКУНТАЛА"

Сюжет про Шакунталу з "Махабхарати" переклав у 30-ті роки минулого століття перший український санскритолог, основоположник української наукової індології Павло Григорович Ріттер (1872 – 1939), який народився в Чутові на Полтавщині, а все наукове й творче життя провів у Харкові та Харківському університеті. Цей віршований переклад він зробив для антології давньоіндійської літератури, яку підготував, але вона під назвою "Голоси Стародавньої Індії" побачила світ лише 1982 року у видавництві "Дніпро", хоча окремі переклади з неї друкувалися ще в 20–30-ті роки (ГСІ, 151–163).

Переклад сюжету про Шакунталу складає у Павла Ріттера 106 поетичних рядків. У примітках до нього він зазначає, що сюжет уміщено в "Адипарві", першій книзі "Махабхарати" (всього книг — 18), коротко перекладає зміст його, зазначаючи, що мудрець Канві, прийомному батькові Шакунтали, традиція приписує створення V книги "Рігведи" — найдавнішої писемної пам'ятки стародавніх індійців. Що цар Душ'янті походить з Місячної династії царів і що він — нащадок царя Пурураваса й небесної апсари (русалки) Урваші, коханню яких присвячена ще одна драматична поема Калідаси "Вікраморваші" — "Мужна Урваші". Павло Ріттер переклав для своєї "Антології" санскритський сюжет, який ліг в основу цього твору. Цей сюжет, як і сюжет про Вішвамїтру та Мену —

індійська версія поширеної в світовій літературі й фольклорі теми кохання людини й надприродної істоти. Найбільш відомим українським аналогом його є кохання Лукаша й Мавки з "Лісової пісні" Лесі Українки.

У цих же примітках Павло Ріттер зазначає, що Душ'янті й Шакунтала побралися за обрядом гандгарвів — небесних музик, і що

він — один із восьми визнаних індуїзмом різновидів шлюбу, що одруження з обопільної згоди, без згоди батьків і весільного ритуалу, вважається найкращим для воїнів-кшатріїв. А Душ'янті й Шакунтала якраз вихідці з цього стану, бо перший — цар, а Вішвамїтра, батько Шакунтали — воїн і муд-

Апсара — небесна русалка

рець водночас. П. Ріттер дає інші цікаві й пізнавальні коментарі — про бога кохання Каму та його "озброєння", про давній звичай самоспалення вдів після смерті чоловіка, про термін *юва-раджа* — "юний цар", що його певний час мав Бгарата, тощо.

Для Енциклопедичного словника братів Гранат Павло Ріттер підготував статтю "Шакунтала" (1932 р., т. 50) й "Санскритська література" (1937 р., т. 37), де чимало рядків присвячено Калідасі та його творам. А для своїх підручників із санскриту (виходили в 1904, 1911 й 1916 роках у Харкові) Павло Ріттер вміщував для читання й перекладу уривки з Калідасової "Шакунтали" мовою оригіналу.

ГНАТ ХОТКЕВИЧ І "ШАКУНТАЛА"

1789 року "Шакунталу" вперше перекладено англійською мовою. Це зробив Вільям Джонс (1746–1794) — перший європейський санскритолог і родоначальник європейської наукової індології. А вже наступного року з цього перекладу здійснено німецький переклад, що його прочитав Гете і дав захоплену оцінку творові у своєму "Західно-східному дивані":

Хочеш ти раннього цвіту чи пізнього плоду;

Хочеш того, що чарує, і вабить, уносить, живить;

Хочеш ти небо і землю у слові однім зрозуміти —

Я "Шакунталу" назву і цим тобі все оповім.

Саме переклади "Шакунтали" основними європейськими мовами відкрили перед враженою Європою індійські скарби, про існування яких вона доти й не здогадувалась. А це, в свою чергу, дало початок науковому вивченню давньоіндійської літератури й бурхливому перекладу її. До цього процесу долучилися й наші Іван Франко та Леся Українка — родоначальники української індології, а до твор-

чості Калідаси — Павло Ріттер і Гнат Хоткевич. Для Павла Ріттера Калідаса взагалі улюблений санскритський поет, він переклав українською або російською більшість його творів. А деякі навіть кількома мовами. Так, свою улюблену ліричну поему "Меґха-дута" Калідаси він переклав аж трьома мовами — українською, російською, італійською.

Що ж до Гната Хоткевича — письменника, композитора й музиканта, то він переклав українською саме Калідасову "Шакунталу". Твір захопив митця настільки, що він, не знаючи санскриту, взявся за нього — йому допомагали тільки переклади "Шакунтали" європейськими мовами. І вийшов високохудожній переклад, що став помітним явищем в українській культурі.

Працюючи над перекладом, Гнат Хоткевич ретельно вивчав літературу про Калідасу і його творчість, про культуру країни, її літературу й художні жанри, особливо давньоіндійську драму. Це відбилося у вступній статті до його "Шакунтали", яка побачила світ 1928 року в Харкові. А вже наступного, 1929 року, тут вийшла українською інша лірична поема Калідаси — "Хмара-вістун" ("Меґха-дута"), перекладена безпосередньо з санскриту Павлом Ріттером. У передмові Гнат Хоткевич обізнано розмірковує щодо зародження давньогрецької й давньоіндійської драми, переконливо й рішуче відкидає тодішні твердження про вплив першої на другу.

Про враження, яке справив на Гната Хоткевича цей твір Калідаси, свідчить і те, що на тему "Шакунтали" він написав 23 інструментальних та 7 вокальних творів, використавши при цьому гами давньоіндійської музики. Що підтверджує: відомий український письменник, композитор і музикант глибоко знав не лише літературну, а й музичну спадщину індійського народу.

Наостанок варто сказати, що нащадки мудреця Васіштхи, через якого Вішвамїтра вдавсь до нечуваного подвижництва, носили пасмо волосся на виголєній голові, тобто "оселедець" (ТРС, 82–92), що імена *Вішвамїтра* (тотожне слову *Всемір*) і *Кама* засвідчені в написах (IV ст. до н. е.) тисячолітньої Боспорської держави (столиця — *Пантикапей*, зараз — *Керч*), яка існувала на півдні України і до якої входили індоарійські племена (КБН, №№ 211, 242; ТРС, 100–117). Що на Чернігівщині є місто й річка *Мена*, а в українців побутують прізвиська *Шакун* і *Сакун* (ім'я *Шакунтала* має і форму *Сакунтала*).

І що країну, сьогодні відому світові як *Індія*, самі індійці з сивої давнини й донині називають *Бгарата*, за ім'ям уславленого сина Шакунтали та Душ'янті, героїв безсмертного твору Калідаси.

ГСІ — Голоси Стародавньої Індії. — К., 1982.

КБН — Корпус боспорських надписей. — М.-Л., 1965.

МДІ — Міфи Давньої Індії. — К., 1992.

ТРС — Наливайко С. І. Таємниці розкриває санскрит. — К., 2000.

● Степан НАЛИВАЙКО

Шакунтала

серця кинув, щоб той, про кого вона зараз думає, забув її. Сама дівчина, поринута в солодкі видива, чи й чула ті його слова, та вони збулися — Душ'янті забув геть усе, пов'язане з Шакунталою.

Але справі зараджує перстень, що його на прощання цар подарував своїй дружині. Саме завдяки персню до Душ'янті повертається пам'ять, він згадує ро-

ІНДІЯ І ЗАГАДКОВІ ПЕЧЕНІГИ

Печенізькі фортеці на Дністрі

Візантійський імператор та історик Костянтин Багрянородний (X ст.) у творі "Про управління імперією" чимало місця приділяє половцям і печенігам, яких називає пачинакити. Він, зокрема, пише:

"Необхідно знати, що по цей бік Дністра, у краю, зверненому до Булгарії, біля переправ через цю ріку, стоять порожні фортеці: першу фортецю пачинакитами названо Аспрон, оскільки її каміння видається зовсім білим; другу фортецю — Тунґата, третю — Кракнаката, четверту — Салмаката, п'яту — Сакаката, шосту — Ґієуката" (КБ, 298).

Інформація вкрай важлива, бо подає печенізькі назви фортець на Дністрі, тобто й слова печенізької мови. З чого висновок, що печеніги жили на Дністрі й мали тут свої фортеці. Втім, це підтверджують і сучасні українські назви.

У басейні Дністра є потік Печенія (біля Теребовлі на Тернопільщині), селище Печеніжин — у Коломийському районі на Івано-Франківщині, в передгір'ї Карпат, при злитті річок Лючка й Печеніга (басейн Дунаю). Село Печенюги є в Новгород-Сіверському районі на Чернігівщині. Селище Печеніги є на Сіверському Дінці в Чугуївському районі на Харківщині. Вважається, що його засну-

зінські — пачаніг, причому в грузинів є імена Бічінга й прізвище Бічінгаурі. Осетинський епос знає ім'я Бедзенаг (ОЗ, 34 — 38).

Таким чином, пов'язані з печенігами назви тягнуться від Румунії та Словаччини на заході й до Індії на сході. Що засвідчує поширеність печенігів у просторі й часі, помітну роль у світовій історії. З'ясувати, хто такі печеніги тим важливіше, що з ними тісно переплелася історія України. Дослідники відносять печенігів до тюркомовних племен, проте факти заперечують таке твердження.

Раджпутська фортеця Кота

Неважко помітити, що в п'яти з шістьох назв фортець, поданих візантійським автором, повторюється слово ката. Воно, очевидно, й означає "фортеця". Але в яких мовах ката має таке значення? Бо тюркські мови його не знають. Чи є ще десь назви з цим елементом?

Так, є. Але далеко від України, на північному заході Індії, в Раджастхані, "Країні царів". Тут є місто Кота, назва якого означає "Фортеця". Це те саме ката, що й у назвах печенізьких фортець на Дністрі. Нині Кота — одне із значних міст штату Раджастхан, на правому березі ріки Чамбал, у ньому й досі височать величні фортечні муровані й князівські палаци. А колись це була столиця князівства Кота, що його могольський імператор Джахангір (1569 — 1627), син знаменитого Акбара, виокремив 1624 року з князівства Бунді для відданого йому раджпутського князя. Це князівство дало світові зразки мініатюрного живопису, якому властиві вишуканість і довершеність, любов до мисливських сцен та гірських краєвидів.

У санскриті kota — "укріплення", "форт", "фортеця", kuta — "дім", "фортеця", "форт", "гора", kutiya — "хижка", "хатка", kuti — "хижка пустельника". Kotral — "командант фортеці", сучасне kotval — "начальник поліції", "поліційний інспектор", "староста" (CPC, 174). Kotar — ліс довкола фортеці. "Махабхарата" пише, що коли Кришна викрав у дружини Рукміні, доньку царя Бгшмаки (укр. прізвище Бушмака), то її брат, лютий ворог Кришни, поклявся або повернути сестру, або ніколи не повернутися додому. Відбити сестру йому не вдалося, тож він збудував собі нову столицю і назвав Боджаката — "Фортеця (племені) боджів".

В Індії і Пакистані (утворився 1947 року) чимало назв із кот. У Пакистані це Сіалкот, давня Сакала — столиця греко-індійського царства, а зараз — окружний центр в області Лахор, провінція Пенджаб (у Криму античні автори знають місто Лагура); Даркот — перевал на гірському хребті Хіндурадх (на півночі країни); Кот-Діджі — поселення, що дало назву археологічній культурі, сучасної трипільській. В Індії, надто в Пенджабі й Раджастхані, це Патханкот, Шоркот, Аккалькот, Нагаркот тощо. Причому Нагаркот, досл. "Місто-фортеця", міститься в окрузі Кангра, зараз у гірському штаті Хімачал Прадеш (Західні Гімалаї). А Костянтин Багрянородний подає другу назву печенігів — кангар.

Раджпутська фортеця Джоргпур

В Індії є чоловіче ім'я Котта — "Фортеця", "Опора", "Твердиня" й жіноче Коттешварі — "Владичиця фортеці", що ним первісно означалася Дурга, дружина бога Шіви. Санскр. durga, досл. "неприступна", "неподолання", також означає "фортеця". Ім'я Дургадеві — "Дурга-богиня", у грецькій передачі Tigatao, засвідчене на терені України ще в IV ст. до н.е. Тут його мала меотянка, дружина сіндського царя Гекатея (див.: "Слово Просвіти", № 11, 1999 р.). А сінди й меоти — індоарійські племена, вони входили до Боспорського царства, що існувало на півдні України ціле тисячоліття, починаючи з VI ст. до н.е.

Раджастхан і Україна: топонімічні паралелі

На Київщині є Тараща, а в Раджастхані є раджпутська фортеця Тарагарх — "Зірка-фортеця" (санскр. garh — "фортеця", а Тара — поширене жіноче й чоловіче ім'я). Термін раджпут походить від санскр. rāja-putra — "царський син", а на Київщині є с. Путрівка (Васильківський р-н). Село Одайпіль біля Таращі теж має в Раджастхані двійника — Удайпур (інд. pur, як і укр. піль у назвах, означає "місто", первісно — "фортеця"). В Індії є Удай-гірі — "Удай-гора", а в Україні — Удай-ріка. У родині раджпутського правителя Удай Сінха народився Шакта, другий з 24 братів, родоначальник знатного раджпутського роду Шактаватів. Ім'я Шакта у формі Сакта засвідчене в Україні, в боспорському написі III ст. із Сіндики на Таманському півострові, історичної Кімерії (пригадаймо, що, за Геродотом, і моголи кімерійських царів були на Дністрі). А вавилонський документ V ст. до н.е. одним із свідків при грошовій угоді називає кімерійця Сакіта. В основі цього імені — санскритське shak (хінді sak) — "могти", "бути сильним/могутнім". Воно ж і в санскр. шака й іран сака — "скіфи", досл. "могутні". Тож назва раджпутського роду — Шактавати українською передається як Саківичі або, якщо дослівно, — Могутівичі. У "Слові о полку Ігоревім" згадуються могуті, що може бути слов'янським відповідником індоіранському шаки/саки.

Отож санскр. shak (хінді sak) безпосередньо стосується однієї з печенізьких фортець на Дністрі — Сакаката. Її назва означає — "Сильна/Могутня фортеця". Санскр. kata має низку синонімів — vara, garh, pur, nagar, durga, stha, більшість яких відбита і в українських назвах (Миропіль, Миргород, Унгвар-Ужгород, Тараща, Гоца) і які можуть взаємозамінюватись. Якщо в Сакаката замість ката підставити vara, то матимемо Сакавара. Звідки й Сакавара, Сквара. А саме Сквара — одна з фіксацій назви Сквир на Київщині. Сквир, до речі, пов'язана з половецькими князями й певний час навіть називалася Половеччина. Тож назва Сквара/Сквир й собі означає "Могутня фортеця". Неподалік

Сквири є село Пустоварівка, в назві якого простежується вар — "фортеця".

Тож і на інші подністровські фортеці слід поглянути під раджастханським кутом. Якщо Сакаката — "Могутня фортеця", то Кракнаката, очевидно, "Фортеця Кришни". Тим більше, що в Раджастхані є Кішан-гарх — "Фортеця Кішана" (Кішан — різновид імені Кришна), а улюбленим героєм котських та кангських мініатюр є саме Кришна. Цікаво, що на Дністрі був Чорний город, а назва Кракнаката може тлумачитися і як "Фортеця Кришни", а якщо дослівно — "Чорна фортеця", бо кришна означає "чорний" (і "красний", тобто "гарний"). Є Рамгарх і Рампур — "Фортеця Рами" (Кришна й Рама — земні втілення Вішну, а божества Вишень і Кришень відомі "Влесові книзі"). Фортецю Тунґата можна співвіднести з фортецею Дунґарпур, Салмаката — з фортецею Джай-Салмер, Ґієуката — з Джайпур, колись теж фортецею і центром князівства, а нині — столицею штату Раджастхан.

Українські родичі санскритського kota

Санскр. kota (koti, kuti, kutiya), яке має і значення "оселя", "дім", споріднене з укр. хата. Санскр. g/k в деяких випадках дає на українському ґрунті х, що видно з прикладів: хінді gosayin — укр. хазяїн, санскр. gorta — "воїн", "захисник" — укр. прізвище Хопта, санскр. gudabha "бик/корови" — укр. худоба тощо. Іменник хата в українських назвах найчастіше поєднаний із числівником "п'ять": П'ятихатки (раніше — П'ятихатка) — районний центр на Дніпропетровщині, дві П'ятихатки в Криму, П'ятихатка в Миронівському районі на Київщині, де є річка й село Шандра. Раджпутські князі мали неодмінну приставку до імені — Чандра, тобто "Місяць", а в штаті Хімачал Прадеш, де є округа Кангра, течуть річки Чандра й Сатледж, давня Шатадра, значеннєво тотожна українській назві Стоход.

Судячи з усього, санскр. kota (хінді kot) — "фортеця" має свого близького родича хот, відбитого в

численних українських назвах: села Хотів і Хотянівка біля Києва, багаті пам'ятками IV — I тис. до н.е. (доба неоліту й бронзи, скіфський період). А біля Хотянівки виявлено й городище, яке, за переказами, належало літописному місту Хотин. Це й Хотівля, Хотенівка, Хотинівка, Хотіївка, Хотенич, Хотуничі, Хотьминівка, Хутка тощо в різних ареалах України. І, звичайно ж, Хотин — місто, нині райцентр на Чернівецьчині, назва якого в такому разі тлумачиться як "Фортечин". Тут 1621 року українські й польські війська під проводом гетьмана Сагайдачного здобули блискучу перемогу над турками. За свою історію місто називалося Хотинь, Хутинь, Хотень, Хотина і входило спершу до складу Київської Русі, а потім — до Галицького князівства. Показово, що й воно розташоване на високому, правому березі Дністра. І як знати, може, воно якраз із тих печенізьких фортець, про які писав у своєму творі візантійський імператор.

Таким чином, дані свідчать, що мова печенігів не тюркська, а індоарійська, що печеніги не тюркомовне, а індоарійське плем'я. І що простежуються їхні очевидні зв'язки з раджпутами й Раджастханом в Індії — це підтверджують і мовні, і українсько-раджастханські топонімічно-гідронімічні сходження.

На території України виявлено одну з форм індоарійської мови, отже, й відповідний етнос. І ареал, де засвідчуються сліди цієї мови, — від Північного Кавказу до Закарпаття. Досі індоарійська мова в її архайчній формі була відома за текстами, створеними в Індії і на західних підступах до неї. А ще — за реліктовими залишками мови індоаріїв на Близькому Сході, в державі Мітанні (II тис. до н.е.). Третій, західний ареал індоарійської мови включає Україну. І печеніги й половці (про них мова в наступній статті), очевидно, з тих індоарійських, так званих сіндо-меотських племен, що їх античні автори засвідчують писемно на теренах України з I тис. до н.е. Вони входили до Боспорського царства, ранньодержавного утворення на півдні України зі столицею в Пантикапеї (нинішня Керч), яке проіснувало ціле тисячоліття (VI ст. до н.е. — IV ст. н.е.) і справило величезний і різноманітний вплив на доколишні племена й ареали. Саме його наступницею стала Київська Русь.

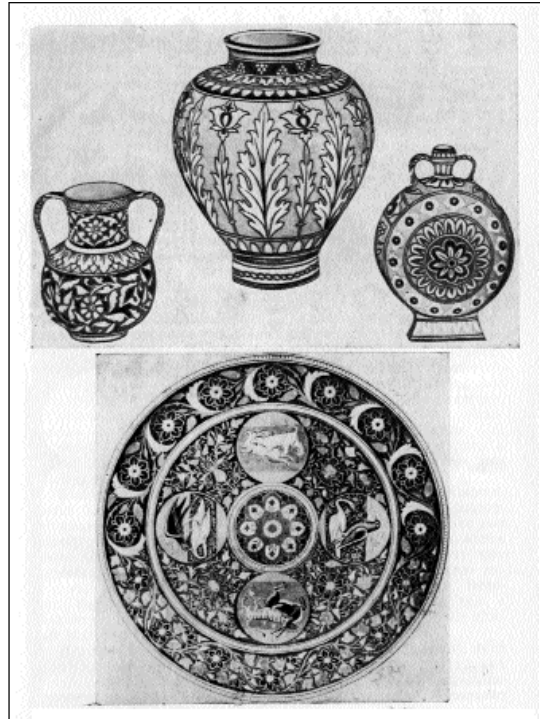
КБ — Константин Багрянородний. Об управлениі имперіей // Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху средневековья. — М., 1982.

ОЗ — Гусейнзаде А. Ойконими Закавказья, включающие этноним "биченек" // Советская тюркология, № 5, 1982.

CPC — Санскритско-русский словарь. — М., 1978.

ТСУ — Янко М.П. Топонімічний словник України. — К., 1998.

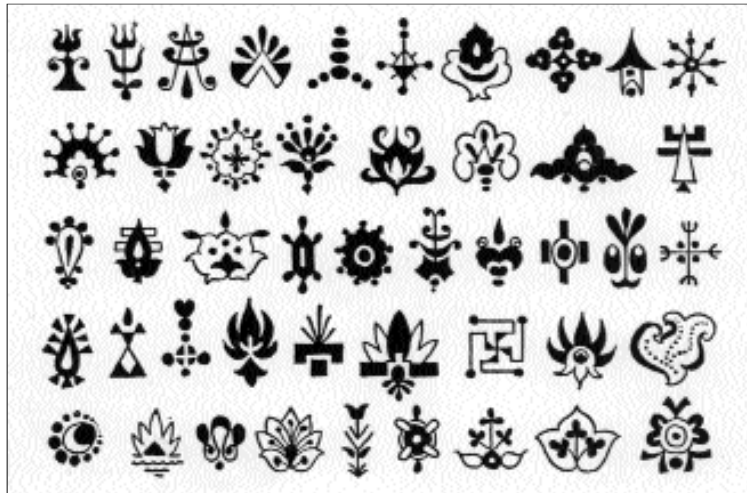
Степан НАЛИВАЙКО

Вироби раджастханських майстрів

вали в XVII ст. переселенці з Опішні (нині Полтавська обл.) на місці давнього кочовища печенігів, які жили в причорноморських степах у IX — XII ст. Тобто назва селища пов'язана з печенігами, як і Печенізьке водосховище на Сіверському Дінці й Печеніжина гора біля Чугуєва, який стоїть на р. Чугівка — обидві назви пов'язують з половецьким ханом Чугою (ТСУ, 273, 390). Факт сусідництва печенігів і половців дозволяє припустити спорідненість обох племен. Слід зазначити, що Чугуївський район на Харківщині й Коломийський на Івано-Франківщині одного часу навіть називалися Печенізькими. Літопис відзначає, що вперше печеніги прийшли на Руську землю 915 року.

Етнонім печеніги відомий також Білорусі (Печенежин), Росії (Жигулівські гори іноді називають Печенізькими), Румунії та Молдові (Печеняга, Беченіг), Південній Словаччині (Besenyod, Pecenice, Beshepov), Закавказзі (Біченек, Беченаг; перевал Зангезурського хребта — Беченазький), Туреччині (Печенек, Беченек, Печенек-Озю — "Печенізька долина"), Ірану. Середньовічні вірменські джерела дають етнонім як пацанк, пацінак, пандзканк, гру-

Елементи раджастханського знакового розпису

З УКРАЇНИ — В «ГЛОБ» ШИРОКИЙ? Післяфорумні роздуми

Після інформаційних повідомлень і репортерських звітів про Третій Всесвітній форум українців у Києві дозволимо собі кілька узагальнюючих міркувань. Щонайперше — оцінити, в порівнянні з попередніми двома, за рівнем організації й атмосферою проведення. Ясна річ, що перший (тоді ще не “форум”, а Світовий конгрес українців) не йде ні в яке порівняння з обома наступними. Ентузіазму й частя першої легальної зустрічі України вигнаної з Україною, що здобула, нарешті, державність, не можна ні описати, ні передати будь-якими іншими засобами. Другий також пройшов у подібному настрої, хоча й не без певних ознак розчарування, але — на належному рівні. Та ледве роз’їхавшись із Києва, зарубіжні представники діаспори чи то з’їхалися десь докупити, чи знеслися між собою електронною поштою і висотували суворого й довго листа до Президента й голів Верховної Ради та Кабінету Міністрів. Під характерним заголовком: “...І глибокий біль охопив наші душі й серця” за тридцятьма з гаком підписами.

Того листа через рік видрукувала “Літературна Україна”, передрукував список “підписантів” карпенківський ще “Вечірній Київ”. Йшлося невдоволеним учасникам Другого Форуму головно про невизначений статус в державі борця за волю України — вояків УПА і... про незатишне становище на рідних теренах самої України, її мови, культури, народу. Що тут казатимеш? Не дивно, що лист із-за рубежів так і не дочекався офіційної відповіді від жодного з трьох адресатів, якщо не рахувати за таку роздратованої репліки Л. Кучми, що хай, мов, голова Світового конгресу Українців Лозинський приїде та розкаже, що вони там в діаспорі зробили за 10 років для державного утвердження України? Репліка була необережною (“імпульсивною” назвав її голова прес-служби товариства “Україна—Світ” В. Чорний), а помножена на чиновницьку старатливість —

ще й фатальною для ювілейного Форуму. Побояючись серйозної конфронтації, оргкомітет сього разу суттєво зменшив квоту представників західної діаспори, котру, власне, тільки й можна вважати за таку, розбавивши її наполовину делегатами з країн СНД. Тільки з Латвії 28 душ, в основному — “жони офіцерів” та інші добровільні імперські “обрусителі” невикорисних прибалтів, котрі тепер, либонь, тому й заносятьсягували за Вкраїною та Дніпром, що по-європейськи культурні “місцеві” взялися натуралізувати їх у дещо азійський спосіб (в Астані казахи, перестрівши на вулиці запізнитого слов’янина, змушують його рахувати до 100 по-казахськи, кожну помилку відзначаючи кулаками; в Улан-Баторі так безвинно постраждав зовнішній польський кореспондент журналу “Панорама”). Тепер вони шукають у Києва фактично підтримки своїй обрусительській, а тепер вже “глобалізаторській” діяльності. Пишиногруди молодичі з їхніх самодіяльних колективів, наряджені в сценічні вишиванки, але нездатні спілкуватися інакше як “общепонятною”, були найгіршим розчаруванням цього Форуму.

Іншим розчаруванням був скандал під час фінальної промови Президента, оті крики “Ганьба! Ганьба!” та інші з галереї, коли мова дійшла до теми касетного скандалу. А треба було бачити, як невдоволено озиралися на той бешкет і гвалт зарубіжні делегати з партера, щоб переконатися у помилковості орієнтації організаторів на “своїх”. Аби заокеанських представників було хоч трошки більше, вони б своєю дисциплінованою законослухняністю й повагою до маєстату творили б атмосферу, що виключала б охлократичні ексцеси й вибрики. Як би ми не оцінювали діяльності Президента на його посту, як би не ставилися до його особи — лише дурний не зрозуміє, що касетна ініціатива не з демократичних і не з національно-державницьких кіл походила, і підключатися до неї лідеріві республі-

канців Л. Лук’яненкові було ще одним доказом його трагічної нездатності розбиратися в “сорті музики й тоні людей” (Його з Є. Марчуком помилки дорогого коштували національній демократії вже двічі). Тим більше, що начисто вибіли від причетності головного обвинуваченого до справи Гонгадзе на самому початку скандалу. Його найзапекліший опонент — Олександр Мороз, його свідченням таки вже можна б повірити.

Додає віри й та мучна впевненість, з якою основний промовець на Форумі витримав цей нечуваний у нашому публічному побуті удар нижче пояса: як кажуть — закоханість, простуду й чисте сумління замаскувати неможливо. Ті місця з промови Президента, що стосувалися національних ідеалів, державного статусу мови й становища титульної нації хотілося стенографувати. Овації, котрими зустріла їх зала, в жодному разі не були глузливими чи дурлими, як назвав їх кореспондент однієї опозиційної газети, хоча, звичайно, і найщирішим ентузіастам міг заповзти в душу черв’ячок спогаду про деякі “тверді обіцянки” Президента щодо кадрових перестановок у верхах. Ми ж тон і зміст президентської промови на Форумі, що спричинила вже негайну реакцію в деяких сферах політично-громадського життя (є приклади!), воліємо сприймати за чисту монету, у “добрій вірі”, як зробив це щодо президентського виступу неубулаваний “гетьман” світового українства Аскольд Лозинський: він таки вийшов на трибуну і з повною повагою, без ніяких протестаційних вибриків чи нятяків, прозвітував про внесок українців західної півкулі не тільки у розбудову України, а й у зміцнення та національне усвідомлення діаспори східної — від Кубані до Магадану. Було чим звітувати зарубіжним українцям! Може, й не стільки, як Лазаренко вивіз у офшорні банки, але уклали вони чимало і грошей, і праці, а головне — серця у наші до-

ОСОБИСТА ДУМКА

машні справи, вірно служать матері-Україні і в своїх країнах розселення неба б нам прихилити готові були б, аби не...

“Аби ми самі про себе заповзятіше дбали”, — вважає нагороджений напередодні Форуму зіркою Героя України академік Іван Дзюба. У своєму виступі він, пригадавши тему однієї зі своїх дисидентських публіцистичних статей в журналі “Дукля”, що видавався і видається, мабуть, досі в Пряшеві (тоді ЧСР, зараз — Словаччина), закликав націю до самокритики. Годі, мовляв, звинувачувати у всьому чужинців, спирати на них вину на все те, до чого й самі рук докладали. І куркулів на мороз викидали, та й зараз автоматично зрікаємось державної й домашньої мови, ледве ступивши за поріг рідної хати. Цей виступ — це одна прикрість Форуму, звіт про котрий був би не повним, коли не згадати завершувального концерту. Художні самодіяльні колективи українців зарубіжжя демонстрували — усього по одному номеру кожен колектив чи соліст — своє мистецтво. Видовище й патетичне, й сумне одночасно. “Нашого цвіту” таки дійсно по всьому світові виситає, але який той цвіт? Організатори немов спеціально постаралися вивести на подіум якнайбільше осібників, що втратили не те що українські хресні імена (різні Тео, Лео, Джамбо) й рідну мову, а й подоби́зну людську, не те що українську. Чанго Поросюк з Аргентини — глибокої світової провінції, до котрої аж допіру докотилася мода на

хіппування, на німецькій гармошечці марки “Хьонер” виконав (щоправда, такі мистецьки!) в психоделічному стилі латиноамериканську народну мелодію... Сам — зарослий такий та патлатий, три дні не голений... Тішся ним, Україно... Танцювальні ансамблі 3-за океану, замасковані народними костюмами й увільнені жанром від мовного екзамєну, однак прикро вражали стандартною манерою найнятих з Києва професійних хореографів, повною відсутністю автентики й народності своїх стилізацій “під український танок”. Аби не козачата з Краснодарського краю (дитячий танцювальний ансамбль; молодці, козачата! Поки ви є — не вмере Україна!), то цей концерт патріотів було б важко витримати. Так само як і поведінку обслуговуючого персоналу та охорони (численної з огляду на присутність перших осіб держави). Такі ж усі українськомовні на початку Форуму, такі щирі, вони чим ближче до вечора збивалися в неформальні гуртки, ділячись враженнями від робочого дня — звичайно ж, “общепонятною”. День Українця в Києві закінчився, переходимо до буденщини. Тішмо себе тим, що ми — всесвітня, від Аляски до Тасманії й від Лапландії до Бангладешу, нація. Хоч вдома скрутно, але “глоб” великий, а глобалізм саме тепер входить в моду.

Юлій ШЕЛЕСТ,
м. Київ

•

ПОМИЛКА ЧИ ПОЗИЦІЯ?

Стратегічна “помилка” нинішньої влади в Україні — це, м’яко кажучи, не увага до проблем культури, мови, книговидавничої справи як основ нашої духовності. Україні, як повітря, потрібні сьогодні нові законодавчі норми у мовній та інформаційній сферах. Бо хіба можна всерйоз говорити про утвердження національної ідеї, коли вже дванадцятий рік у нас, так би мовити, діє, а точніше сказати — не діє прийнятий ще за часів комуністичної імперії “Закон про мови в Українській РСР”? Від імені літераторів, просвітан і громадськості Волині скажу: якщо до майбутнього парламенту ми знову оберемо людей, які ігнорують державну мову, то це буде не просто неповноцінний, а й антинародний парламент. Тому Закон про вибори народних депутатів повинен це врахувати і передбачити для кандидатів обов’язкове володіння державною мовою. Мої країни рішуче протестують проти спроб деяких політиків і регіональних керівників нав’язати країні двомовність, яка в кінцевому рахунку може привести Україну до остаточного зросійщення.

Нічим іншим, як зневагою українців в Україні та й у всьому світі, порушенням прав корінного населення держави, не можна пояснити той факт, що всі три загальнодоступні канали телебачення в Україні є антиконституційно двомовними. Не кажучи вже про рівень моральності і мовної грамотності багатьох передач. У більшості штатних працівників так званого українського телебачення, в тому числі й деяких дикторів, на екрані постійно “стирчать вуха” їхньої побутової російськомовності. Відтак “ярмарок” у них стає “ярмаркою”, вони постійно б’ють “по воротам”, вживають такі калічні слова, як “одужавший”, “вийшовший на заміну” тощо. Може, в Києві важко знайти фахівців-редакторів? Тоді нехай керівники телеканалів хоч словники придбають своїм працівникам.

А як “підтримується” державою українська книга? Хіба не сором

нам перед усім світом, якщо нині вона утричі дорожча за російську і багатьом шанувальникам рідного слова просто недоступна? Російськомовна ж продукція рине до нас суцільним потоком і збирає величезну грошову данину, фактично глузуючи з українських економістів та політиків, які зі свого книговидавництва здирають “латану свитину” і фактично поставили рідне слово на грань життя і смерті. Чи, може, така ситуація їм просто вигідна? Можливо. Але вона не вигідна Українській державі й українському народові. Не кажу вже про літераторів, які просто стають чужими на своїй рідній землі, бо не можуть донести своїх творів до читача.

Лише на прикладі книговидавничої справи можна стверджувати про ганебну, принизливу колоніальність нашої країни по десяти роках її незалежності. Лише один приклад. У нашій обласній бібліотеці для дітей є книга “Сто великих городів мира”, видана 2000 року в Москві тиражем 20 тисяч примірників. Так от: до 15 найбільших міст Росії, поміж яких — Владивосток, Володимир, Вологда, нижній Новгород і Новгород Великий, включено і три українських міста — Київ, Одеса і Севастополь. Чи не під наглядом “господина” Лужкова видавалася ця книга? А втім, дефіциту шовіністів у Росії не спостерігалось ніколи. Дивує інше: чому такі книги розповсюджуються в Україні?

“Мовне винородовлення завжди й конче провадить до морального каліцтва, а воно — найродючіший ґрунт на різні злочини”, — так писав у своїй “Науці про рідномовні обов’язки” великий український патріот Іван Огієнок. Влада в Україні врешті-решт повинна збагнути цю просту істину. Інакше її аж ніяк не можна назвати українською.

Василь ГЕЙ,
письменник, м. Луцьк

•

НАЙВАЖЛИВІША ГРОМАДЯНСЬКА ПОВИННІСТЬ

*Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
її розпинають.*
Т. Шевченко

Кожен мусить собі усвідомити, що мати свою державу є великим привілеєм, який походить від Божого і природного права людини, але не забуваймо, що кожен з нас має перед своєю державою великий обов’язок. Бо правова держава, за відповідного керівництва, — це правда основа наших гараздів на кожній ділянці, але коли влада перебуває в антиукраїнських руках, то ця держава стає знаряддям експлуатації корінного народу. Ми мали змогу переконатися, з якою зайдливістю і ненавистю через комуністів і олігархів був нищений уряд Віктора Ющенка, що відстоював інтереси корінного народу, дбав про соціальні і побутово-культурні його справи. Патріотичне і правильне керівництво держави — це фундамент і запорука росту добробуту народу в усіх його сферах.

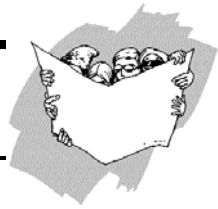
Тому подумаймо, як найкраще можна б у даний момент взаємно собі допомогти. У березні 2002 року — час виборів до Верховної Ради України. Всі попередні вибори,

включно із президентськими, так хитро і підступно були проведені і висунути такі кандидати, що народ, збаламучений виборчими спекуляціями, йде на вибори і обирає тих, які поступово доводять його до все гірших злиднів. Отже, ці майбутні вибори не можуть бути програмними і формальними з голосуванням за тих кандидатів у ВРУ, які приїхали на дорогих машинах, або за тих, які не зреклися своєї збанкрутілої комуністичної ідеології. Нам треба розвинути міцний антикомуністичний рух, бо, як бачимо, фракція комуністів у Верховній Раді блокує реформи, поводить як п’ята колона, що разом із православною церквою Московського патріархату веде відкрити русифікацію і антидержавну політику. Пригадаймо, коли у ВРУ був спікером О. Ткаченко, скільки він лиха накоїв, блокуючи конструктивні закони.

Ми не повинні змарнувати шанси під час найближчих виборів, це передовсім наш іспит і велика нагода проявити своє розуміння процесів сьогодення, в якому живемо, вміння поєднати інтереси особисті із загальнодержавними. Як кажуть, життя узагальнює кожного з нас від загалу, а загал залежний від кожного з нас. Від нашої свідомості залежить успіх.

•

Ярослав СТЕХ,

ВІД РЕДАКЦІЇ: Ми наважимо друкуємо цього листа без коментарів. Просимо читачів “Слова Просвіти” його прокоментувати.

Вельмишановний пане робітнику редакції,

благаю Вас поставитися до мого листа серйозно, оскільки від вас теж багато чого залежить.

Я — Домбровський Владислав Володимирович, 1981 р. народження, громадянин України, що мешкає у м. Львові, паспорт серії КА 839557.

Мене як громадянина України дуже дуже непокоїть, коли конкретно, а саме число, місяць, рік — буде введений в дію Всеукраїнський Народний Референдум.

Перш ніж написати вам листа, я провів деяке соціологічне опитування. Воно полягало в тому, що я попросив запитати своїх знайомих в їхніх батьків про те, чи ходили вони на референдум, і коли очікують на остаточний залізний, непорушний, справжній його результат. Вони мене сповістили, що їхні батьки ходили. Як відомо, результату було більш ніж досить для того, щоб законно ввести в дію всі питання:

1. Зняття з депутатів депутатської недоторканності — Так.
2. Зменшення кількості народних депутатів — Так.
3. Перебудова парламенту в двопалатний — Так.

Ось мої аргументи і факти: Конституція України (Основний Закон).

Стаття 5. ...Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ...

Стаття 69. Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

Стаття 6. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 8. ...Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Отже, цю ситуацію я розумію так: у цьому випадку Верховна Рада України є лише виконавцем волі народу, як і завжди, і їй лишилось всього-на-всього тільки

дооформити рішення референдуму в законах і поплескати у долоні і порадіти на Днях Конституції і Незалежності.

Оскільки конкретно депутатам це не вигідно, вони зумисне затягують, отже є злочинцями. Це свідчить про справжній стан із основними засадами держави. А саме цей стан є жалюгідний, тоді святкувати 10-річницю Незалежності, а потім і День Конституції є відкрито саркастичне кепкування.

Ще один логічний рядок:

1. Хто ініціював референдум? — Л. Д. Кучма, він по цьому набув популярності.
2. Кому є не вигідно впроваджувати його в дію? — Депутатському складові.
3. Що вийшло після розіграшу карти Гонгадзе? — Вийшло таке, очевидне:
 - а) Л. Д. Кучма — злочинець (див. п. 1);
 - б) Потебенко — цап-відбувайло;
 - в) Найголовніше, багатомісячне звільнення ВРУ;
 - г) Журналісти — жертви-винуватці-кати в одній особі, використаний матеріал. (Натомість, щоб вимагати від ВРУ роботи і її висвітлювати, вони ведуть себе як зламаний патефон — весь час на повторі).

По суті діла, як я зрозумів, п. Гонгадзе представляв собою видання, журналіста, редактора в одній особі, друкуючись в Інтернеті. Це саме, його повна і дійсна незалежність і була, на мою думку, ще одним, самим головним у невіпадковому виборі його особи.

Хто сказав, що одним пострілом двох зайців не вполюєш? Хай іде поаплодує мисливцю, якщо знайде! Незалежне джерело інформації усунуто, наслідки референдуму приховані, журналісти працюють проти України. Сталін би позаздрив, Л. Д. Кучма на це не тягне. Орієнтовне число підозрюваних 150, як разом так і окремо.

Тепер ми підійшли до головного в моїх із редакціями стосунках! Я розіслав по кілька копій цього листа в усі можливі газети, з таким ось подарунком до Дня Незалежності. Копії виключають можливість втрати листів на пошті. Далі, дивлячись якою буде реакція, я буду вправі сам зробити висновки про:

- а) корумпованість газет;
- б) про їх працівників.

Р. С. з повагою до вас, громадяни, чужого мені не треба, журналістові — журналістове. Все, що спонукало мене на та-

ючи, що з “українськими” станціями жарту короткі, ми на другий день відправили туди посланця на автомобілі. І на наше велике здивування, замість того, щоб хоча б попросити у нас пробачення за наші матеріальні витрати не з нашої вини, з нас стягнули більше 16 гривень. За що? За те, що залізниця завезла не туди наш вантаж, чи за те, що після одержання від неї повідомлення ми на другий же день той вантаж забрали?

І тільки завдяки наполегливості голови осередку, завдяки рішучим її діям, яка 21 серпня поїхала до Херсона, в обстановці дуже неприємної розмови гроші були нам повернуті, хоч ніхто нам не повернув гроші за дві поїздки до Херсона. А про нанесену нам моральну шкоду ніхто й не згадав. Можливо, суд і виніс би рішення на користь нашого осередку. Та ніколи нам витрачати час на судові процеси, тим більше перед нашим величним святом та відкриттям пам’ятника Т. Шевченкові.

Можна б про цей не писати в газеті, але люди наші повинні знати, що закордонні українці випускають книги, безкоштовно їх направляють в Україну, в Харкові ентузіасти розповсюдження книг безкоштовно відправляють їх адресатам, а “українські” (доводиться брати в лапки) засоби зв’язку, в тому числі й залізниця, нерідко не тільки не сприяють духовному відродженню України, а ще й хочуть від цього матеріально збагатити себе. То чи швидко в такій атмосфері піднімемося з колін?

Гнат БИЖИК

- член правління Новокаховського осередку Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Шевченка

ТРЕБА ПЕРЕВИДАТИ!

У краєзнавчому відділі Дніпропетровської наукової бібліотеки є книжка Василя Чапленка “Мовна політика більшовиків на Україні в 1950–60 роки”, яка має і сьогодні має актуальне значення для відродження і розквіту рідної української мови.

Назви розділів його книги недвозначно представляють її зміст:

1. Мовні відносини на Україні наприкінці 50-их — на початку 60-их років.
2. Етап русифікації української мови напередодні “відлиги” 60-их років.
3. Чи новий етап у мовній політиці більшовиків?
4. Труднощі у боротьбі з русифікацією української мови.
5. Скарби нашої мови в белетристичній формі.
6. Питання про українську мову на V з’їзді письменників України.
7. “Бунт” канадських комуністів-українців.
8. Великий учинок сина своїх батьків і українського народу.

Красномовні своїми фактами розділи книги Василя Чапленка:

“Січеславщина під “русифікаторським” чоботом”.

“Справа творчої молоді м. Дніпропетровська”.

“Сподіваний відгук бюрократів”.

Ще один розділ в “Історії української літературної мови” — “Самооборона” українських радянських мовознавців.

Книга має два додатки:

“Українці і російська мова”.

“Про російську літературну мову”.

І є ще один цікавий гострий розділ, яким завершується книга. Про втручання органів КДБ у справи культурного будівництва.

Звичайно, що радянському читачеві, цілому поколінню науковців 70-их років книжка Василя Чапленка не могла бути доступною і це покоління не мало жодного конкретного уявлення про боротьбу навколо мовної проблеми в Україні.

Книжка Василя Чапленка не втратила і свого суто інформаційного значення, і сво-

ФУТБОЛЬНИЙ УРОК СДПУ-ОШНИКІВ В ОСВІТНІЙ ШКОЛІ — АНТИПЕДАГОГІЧНИЙ

Як тільки я почув суркісівську агіт-дурницю тут же написав листа його однопартійцю СДПУ(о) міністру освіти Василю Кременю, аргументувавши неможливість введення в програму футбольного уроку в школах.

Пишу тому, що маю право: я 41 рік пропрацював тренером і вчителем фізичної культури в школі. Мною були підготовлені чемпіони УРСР і СРСР, призери СРСР і призери світу.

Тоді, з подачі комуністичної педагогіки, школі диктували: давай норми ГТО, розряди, рекорди, шкільні нормативи, щоб комуністична система красувалася на міжнародних змаганнях (для показу-хи).

ПЕРЕМОГТИ СЕБЕ НЕ ЗМОГЛИ...

Ми впевнені, що нації не буває без мови, культури, історії... А чи може бути здоровою та спроможною до дії нація без здорових її вихователів? Навряд.

Кілька разів редакція “Слова Просвіти” зверталася до просвітан із закликом щодо підтримки ідеї створення свого Клубу любителів руху (КЛР).

Звичайно, легше виправдати свою інертність справами, побутом, що “заїдає”, дітьми або відсутністю чогось — грошей на кеди, умов, того ж таки здоров’я (сміх і гріх!), аби не виходити вранці на бігову доріжку.

Шкода!

Відгукнулося читачів на згаданий заклик так мало, що не хочеться навіть говорити про ту сумну статистику. Та деякі

єї громадської актуальності. На жаль, з отриманням незалежності та державної суверенності Україна ще не панує у мовному просторі: бо ж триста років царської імперії і майже століття радянської психології у свідомості населення, особливо міського, лишило такі ідеологічні стереотипи, подолання яких потребує часу і великої роботи на всіх рівнях існування суспільства.

Книжка Василя Чапленка не лише спонукає до роботи, але й є джерелом натхнення. Про її актуальність свідчить той факт, що й нині науковці, громадські діячі змушені вести наполегливу боротьбу проти наслідків вікової колонізації та русифікації.

У 2000 році вийшла книжка відомого вченого, лауреата наукових премій, депутата Верховної Ради України Івана Васильовича Діяка “Українське відродження чи нова русифікація?”, у якій на високому науковому рівні, вивіреному фактичному матеріалі, з незаперечною логікою аналізовано шляхи колонізації та русифікації України. Автор руйнує штучні стереотипи, на яких спекулюють русифікатори, а саме стереотип немов етнічної спільності, фальсифікуючи походження російської держави — мовбито від Київської Русі. Культурне й духовне збагачення України — нібито з боку Росії. Ця книжка є духовним продовженням книжки Василя Чапленка. Вона спрямована на формування національної самовідданості, самосвідомості, яка є могутнім, якщо не основним, рушієм побудови національно-демократичної незалежної суверенної держави.

Гадаємо, велику роботу у формуванні українського суспільства можуть здійснити саме ці дві книги, які треба обов’язково перевидати!

Немає таких матеріальних, духовних і практичних затрат, які б не окупилися виданням цих книжок.

Цих книжок потребують не лише студенти, а й учителі, викладачі вузів, письменники і журналісти, вся українська інтелігенція, кожна родина.

- **Михайло РЯБЦЕВ**, краєзнавець, м. Дніпропетровськ

Суркісу треба знати, що футбол як вправа в шкільній програмі був, є і буде, а як оздоровчий і виховний урок неможливий, тому що:

1. Немає необхідної кількості майданчиків, спортивних залів у школах.
2. Де взяти вчителів футбольної спеціалізації? А футболіст, хоч і “заслужений майстер спорту”, ще не вихователі.
3. На навчання футболу в школі на рік потрібно, як мінімум, 50 м’ячів.

Пане Суркіс і Міністре освіти, розсилайте своїх тренерів із м’ячами в ДЮСШ і хай творчо там працюють, клепаючи футбольні зірочки після уроків і не відволікаючи учнів від основних уроків фізкультури, а їх повинно бути не менше як три на тиждень, щоб виховати здоровим майбутнє покоління України.

- **Микола САЄНКО**, учитель-методист вищої категорії, ветеран праці із 41-річним педагогічним стажем, просвітянин

цифри ми все-таки наведемо. Якщо припустити, що з усього накладу одну газету прочитав у середньому один читач, то підтримало нашу пропозицію аж 0,085%! Та й ті — вже не новачки в нашій справі. Як, наприклад, Іван Хмарук з м. Комсомольська Полтавської області, який 20 років тому ще ходив з ціпком і мав інвалідність, а нині в нього за спиною вже понад 20 (!) марафонів, що проводились у багатьох країнах Європи.

Ці люди погоджуються допомогти нам і навіть якийсь час “тягти” за собою новачків, щоб вони з перших кроків не зійшли з дистанції. А де ж інші? Перед телевизором? На кухні?

Та не втече ваша кухня. І “ящик” теж. А от здоров’я поволі, але впевнено витікатиме, як із дірв’яної бляшанки. Не вірите?

Шкода!

- **О. С.**

ЧИ ШВИДКО МИ ПІДНІМЕМОСЯ З КОЛІН?

На одній із зустрічей з бібліотекарями міста нас, членів Новокаховського осередку Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, попросили через Фундацію ім. І. Багряного допомогти одержати книги Івана Багряного. Ми одразу зв’язалися з Харковом і шановний п. Усань після відповідної переплиски оперативно надіслав на нашу адресу бажані для наших навчальних закладів та бібліотек книжки, за що ми йому щиро вдячні. Ми одержали повідомлення, що вантаж із книжками відправлений нам залізницею на станцію Каховка (так називається наша залізнична станція). Ми захвилювалися, чому станція нам про це не повідомляє, бо нас попередили, що після трьох днів зберігання станція стягує з винних відповідні кошти. Тому й зв’язалися зі станцією. На наше здивування, нам повідомили, що наш вантаж проїхав мимо нашої станції, але був відправлений до Херсона, бо подібні вантажі на станції зберігати ніде.

Довелося відвідати станцію голові нашого осередку Вірі Литвиновій, яка у важких переговорах домоглася обіцянки 18 серпня 2001 року повернути наш вантаж на нашу станцію, де ми о 24 годині повинні його забрати прямо з потягу. Переговори ускладнювалися ще й тим, що касир, з якою вони велися, ігнорувала українську мову й навідріз відмовилася нею розмовляти, а зауваження викликало в неї роздратування.

Та тільки Віра Василівна приїхала додому, як ми одержали повідомлення з Херсона: “Немедленно заберите багаж”. Зна-

Прабабця Феодосія і в 85 років не втратила інтересу до життя

Жіноча доля... Вона може бути щасливою й не дуже, може повільно нести за течією чи захопити вихором подій. Але легкою вона не буває ніколи. Я не раз пересвідчувалась у цьому, слухаючи розповіді про життя своїх рідних: прабабці, бабусі, матері. У цих історіях не було нічого незвичайного, просто життя, з усіма його проблемами й радощами, горем і щастям. Життя моїх рідних, долі яких, мабуть, схожі на долі сотень інших жінок, і все ж такі неповторні...

Золотокося Феодосія

Мені пощастило знати не тільки свою бабусю, а й прабабцю, яка прожила 85 років. Вона була досить жвавою, усім цікавилась, особливо телевізійними новинами, і дуже любила морозиво. Частенько прабабця давала нам, своїм правнучкам, карбованця і відправляла до магазину по улюблені ласощі. А потім ми сідали з морозивом на подвір'ї під запашним жасмином і просили:

— Бабусю Феодосіє, розкажи нам казку! Розповідала нам прабабця Феодосія не казки, а справжні історії свого життя.

Народилася вона наприкінці XIX століття, і побачити їй довелося багато чого. Любила бабуся розповідати нам, як закохався у неї пан:

— Ходили ми з дівчатами прати білизну на річку. Порошку тоді не було — прали золою. ("Як це чорною золою можна прати білизну?" — дивувалися ми, але перебивати бабусину розповідь не наважувалися). Там же в річці й купалися, волосся настоями травмили. У мене були красиві довгі коси. Сиджу раз на березі, білизну розклала, щоб сохла, сама волосся розчісує. Аж тут їде пан. Побачив мене, зупинився та й питає:

— Чия ти, дівчино, будеш?

— Герасима-коваля донька, — відповідаю.

Пан нахилився і почав гладити моє золотаве волосся, що сяяло на сонці.

— Ніде такої краси не бачив! — промовив із захопленням. — Поїхали зі мною, дівчино. Будеш жити у маєтку, я куплю тобі гарне вбрання.

Але п'ятнадцятирічна Феодосія на таку пропозицію не погодилася. Батько виховував її досить суворо. А пан, звичайно, не заміж кликав.

Заміж прабабця вийшла вже після Жовтневої революції. Свого прадіда я не застала в живих, але з розповідей бабусі Феодосії знала, що він був людиною сильною і неординарною. Один з перших комуністів у селі, перший голова колгоспу. Прабабця розповідала, як протистояв він обласній владі, коли у голодний 33-й рік прийшли забирати останнє зерно у людей на продподаток. Замість мішків із зерном кинув він тоді до воза свій партквиток. А вже наступного дня прибули "гости" із спецорганів. Прощався він тоді з родиною назавжди. Але якось обійшлося — з півроку просидів в обласному ізоляторі, і відпустили.

У роки Великої Вітчизняної війни дід рятував колгоспне майно, переганяв на схід худобу й техніку (до військової служби він був не придатний за віком). Прабабця ж із трьома доньками залишилася в окупації. Кілька

ПРОСТО ЖИТТЯ

разів їх водили розстрілювати: хотіли дізнатися місцезнаходження партизанів (вважали, що дід з ними). Нелюди-фашисти заводили жінку з дітьми у льох, ставили до стіни, підносили до голови автомат і, клацаючи затвором, починали розпитувати. Вони ж нічого не могли сказати, бо й самі не знали, де батько. Вже після першого такого допиту золотаве волосся красуні Феодосії стало біліше за сніг. Свого чоловіка вона побачила лише наприкінці війни, коли село було звільнене від загарбників.

Бабуся Марія

Марія (моя бабуся) була найстаршою з трьох сестер. Непросто склалася і її доля. Під час окупації її повинні були вивезти до Німеччини. Щоб запобігти цьому, дівчину, якій тільки-но виповнилося 16 років, видали заміж за її ровесника. Ні про яке кохання, чи навіть симпатію, звичайно, не йшлося. Матері домовилися між собою, щоб урятувати таким чином своїх дітей: одружених не забирали до Німеччини.

Бабуся Марія згадувала, як вона після "одруження" хотіла повернутися додому, але староста не дозволив: "Вийшла заміж — живи у чоловіка".

Довелося їй жити у зовсім чужих людей. І хоч так звана "свекруха" жаліла свою молодую невістку, дуже сумувала Марія за рідною домівкою.

Коли село звільнили від фашистів, чоловік Марії пішов на фронт. Вони не давали один одному ніяких обіцянок, навіть попроситися не довелося. Потрапив Григорій (так звали чоловіка бабусі) до саперного батальйону. Тож воювати йому довелося недовго, лише півроку. Потім важке поранення, рік по госпіталях — і Григорій повернувся до рідного села. Прийшов до Марії і запропонував одружитися по-справжньому. Марія не змогла відмовити герою війни, і, до речі, ніколи не шкодувала про своє рішення.

Дід Григорій був вправним господарем (скалічена рука не заважала цьому), до того ж — кращим гармоністом і дотепником на селі.

Марія Павлівна працювала вчителем у сільській восьмирічці. Робота, яка забирала майже увесь вільний час. Не секрет, що вчитель на селі завжди був найосвіченішою людиною. До нього йшли по науку і пораду не лише школярі, а і їхні батьки. І не дай бог помилитися — не забудуть, не вибачать. Тому й віддавалася своїй роботі до останнього бабуся Марія.

Мама часто розповідає, як вони господарювали удвох з татом, як ходили зустрічати бабусю з пізніх педрад, як, чекаючи її довгими вечорами, співали пісні, яких дід Григорій знав безліч. Одного такого зимового вечора відбулася історія, яку часто пригадувала ба-

буся:

"Приходжу пізно ввечері додому, а там як після землетрусу: пил, крейда, розкидана цегла. В хаті холодне, як надворі, Григорій з Ольгою сидять закутані у ковдри.

— Що трапилось? — питаю.

— Ось, — показують на кошени, — вину-ватець.

— Невже це він усе наробив?

— Ні, звичайно! Ми сиділи, тебе чекали. Несподівано почулося жалісне нявчання, яке з кожною хвилиною ставало все голоснішим. Прислухались уважніше — звуки долинали з печі, до того ж, з її середини. Вдень, мабуть, кошенятко пригрілося в одному з отворів і заснуло, а коли ввечері піч затопили, вибратися не змогло. Спокійно чекало, поки воно згорить живцем, ми не могли. Батько залив водою вогонь у печі, але кошеня не вилазило і продовжувало кричати. Довелося руйнувати піч.

— Нагосподарювали! — тільки й змогла я промовити.

Але сварити їх не стала — життя врятували. А нову піч Григорій сам за два дні змурував, бо майстром був на усі руки".

Історія сім'ї бабусі Марії і діда Григорія починалася не дуже романтично, та всупереч усьому вони прожили щасливе сімейне життя. Не мені судити, наскільки сильним було їхнє кохання, але з упевненістю можу сказати, що вони просто не могли існувати одне без одного: навіть пішли з цього світу майже одночасно.

Вирити

у власні сили

Мама завжди була серйозною і відповідальною. Інакше й бути не могло. Доки бабуся на роботі, їй доводилося піклуватися про трьох чоловіків: батька і двох молодших братів. Але основною рисою характеру моєї мами є повна незалежність від чужої думки і віра у власні сили.

У школі вона була справжнім лідером. Якось на зборах в одинадцятому класі мама запропонувала після закінчення навчання поїхати всім класом на молодіжне будівництво у Сибір. Більшість проголосувала "за", меншості довелося підкоритися. Батькам вирішили не казати, бо у багатьох з них були зовсім інші плани стосовно майбутнього своїх дітей. І от після випускного вечора, коли батьки думали, що їхні діти зустрічають світанок на мальовничому березі Десни, випускники попрямували на вокзал, де заздалегідь залишили у камері схову свої речі. Квітки також були придбані раніше. Коли до приходу потягу залишилося декілька хвилин, несподівано з'явилися схвильовані батьки. Один з "меншості", яка була проти цієї ідеї, в останній момент не витримав і розповів усе своїм батькам, ті повідомили іншим. На вокзалі почався справжній переполох, подорож було зірвано, а організатор цієї акції вислухала немало "приємних" слів на свою адресу. Але ніхто з однокласників не образився за цю пригоду, маму навіть було обрано пожиттєвим комсоргом класу.

Проявила мама свій незалежний характер і тоді, коли вирішувалося таке важливе питання, як заміжжя.

Коли дев'ятнадцятирічна Ольга заявила своїм батькам, що виходить заміж, вони навіть не здогадувалися, що донька з кимось зустрічалася. А дізнавшись про її обранця, скликали на сімейну раду мало не всіх родичів, щоб відмовити від цього хибного кроку.

Чому ж усі були проти цього шлюбу з молодим

ставним лейтенантом?

— Його рідня — наші вороги! — в один голос заявили родичі.

Виявилось, що йдеться про стару "класову" ворожнечу. Родичі нареченого завжди були заможними, дідові Павлу навіть довелося їх "розкуркулювати".

— Але до чого тут ми? — здивувалася мама на це. — Ні я, ні мій майбутній чоловік навіть не чули про ці сварки!

І весілля відбулося. Мама без вагань розділила незручності життя у військових містечках, мандруючи з чоловіком з одного гарнізону до іншого. Батько теж намагався оточити її такою ласкою і піклуванням, щоб усі незгоди здавалися неважливими і непомітними у порівнянні з його безмежною любов'ю.

Мої батьки завжди були і будуть для мене еталоном справжньої сім'ї, таку любов і повагу одне до одного, повне взаєморозуміння можна побачити далеко не в кожній родині.

На жаль, батько помер дуже рано. У 35 років мама залишилася сама, з нами, двома

Молоді й щасливі Ілля та Ольга

маленькими доньками. З його смертю зруйнувався весь наш такий добрий і, здавалося, незмінний світ. Мама вистояла. Підняла нас на ноги. Але власну долю більше ні з ким так і не поєднала, залишаючись назавжди вірною своєму першому коханню.

А скільки людей вдячні їй за допомогу! Потрібно когось влаштувати на роботу — до мами, нема де переночувати — будь ласка, до нас. Нікому немає відмови. Я іноді просто дивуюся: як у неї на все це вистачає сил і терпіння?

— Як же не допомогти? — дивується мама. — Якщо це наші родичі! Але це може бути хто завгодно: і однокласники, і колишні односельці — їй адресу багато хто пам'ятає.

— Колись і вони нам допоможуть, — запевняє мама.

Та вона ніколи нічого ні у кого не попросить, бо завжди покладається на власні сили.

Рід продовжується

Коли переді мною постало питання про вибір професії, я, не вагаючись, після восьмого класу вступила до педагогічного училища. Учителем була моя бабуся, мама й зараз викладає в школі. Та і для мене самої школа стала другою домівкою: досить часто доводилося сидіти за останньою партою, чекаючи маму чи бабусю.

Мені взагалі завжди хотілося бути хоч трохи схожою на жінок нашого роду. Я молю Бога, щоб він дав мені хоч частину їхньої сили і терпіння, їхнього уміння любити і долати численні труднощі, не опускаючи руки у будь-якій ситуації.

Взаємини у своїй сім'ї я теж намагаюся будувати за прикладом своїх рідних, які через усе життя пронесли відданість і любов. Вважаю, що мені це обов'язково вдасться.

Першу перемогу я вже отримала — це моя донечка, яка дісталася мені досить не легко, після довгих років негараздів і поневірянь. Але я вистояла, не відступила, перемогла і вирок лікарів, і, можливо, саму долю.

Моїй донечці лише три роки. Але вже явно вимальовується характер — сильний і незалежний, як у бабусі Ольги; є в ньому доброта і терпимість прабабусі Марії; а ще у моєї донечки густе золотаве волосся, що дісталось у спадок від прапрабабці Феодосії. Рід продовжується, життя триває.

Рід продовжується... Наталія й Анна

Лариса КАДИРОВА: «МЕНЕ БОЛИТЬ ТЕ, ЩО ЛЮДИНА КУЛЬТУРИ — ПРИНИЖЕНА, ПОСТАВЛЕНА НА КОЛІНА»

законами, які забезпечували б додаткове фінансування, оскільки місцеві бюджети не спроможні покрити всі необхідні видатки на творчі та господарські потреби театру?

— Звичайно. Цей процес буде успішним і ми матимемо театр тоді, коли, нарешті, почне діяти Закон про меценатство, про культуру, про творчі Спілки.

— Чи не здається вам, що через те, що ухвалені Закони не діють, — гасла про відродження національної культури і духовності стали програвшими?

— Саме через те, що ухвалені Закони не діють, ейфорія з приводу того, що ось ми незалежні, ось тепер..., ось переступимо тільки поріг — і все почнеться: розвиток національної культури, відродження духовності, адже

ми всі гідні цього — ейфорія ця пройшла. І до того часу, поки Україна не стане правовою державою; до того часу, поки в Україні не буде стабільно працювати економіка — говорити про нормальний розвиток культури неможливо. Це настільки все взаємопов'язано, це надзвичайно міцний, абсолютний танDEM: економіка — культура, політика — культура, але перед у ньому, все-таки, веде культура. Від культури залежить економіка: не тільки як вона буде розвиватися, а й культура економіки. Від культури залежить політика, як нас сприйматимуть у світі. Від діячів культури, інтелігентних людей залежить, як будуть у світі говорити про державу: як про інтелігентну, правову з нормальною політикою, з нормальною економікою і дуже високою культурою. Сьогодні, на жаль, наші митці не мають можливості їздити за кордон, а про нас як державу судять по наших політиках, економістах, які там бувають, і по тому, що ми робимо в нашій державі щодо реформ.

Як на мене, розвиток культури, політики, економіки — це взаємний процес, у якому має домінувати народ, з його проблемами, рівнем життя та культурою. Не можна сьогодні говорити: «Я люблю народ», — і нічого для того народу не робити. Нарешті, повинні бути конкретні справи!

— І стосовно культури?..

— Щодо культури, то повинна бути нормальна політика. Паритетна, а не за залишковим принципом, як у радянські часи. Так не може бути.

— Що ви маєте на увазі?

— Я не кажу, що держава має турбуватися... Держава повинна створити належне правове поле для розвитку культури! Закони повинні діяти. Наприклад, якби діяв Закон про меценатство, спонсорство, людині було б вигідно вкладати в культуру гроші. У нас є меценати, є багаті люди. Є, зрештою, люди,

які розуміють, що є для суспільства, нації — культура, і, незважаючи на абсурдність податкової політики, допомагають своїми коштами створювати вистави, влаштовувати виставки, видавати мистецькі альбоми, сплачуючи при цьому податки, що дорівнюють сумі спонсорських пожертв. За що?..

— Сьогодні доводиться чути чимало пропозицій щодо підтримки як театру, так і митців. Чи маєте ви своє бачення цієї проблеми?

— Моя теорія полягає в тому, щоб підтримати тих, хто зберіг нам нашу культуру. Зараз ці люди, можливо, не можуть працювати на повну силу, але їх треба підтримати і бути вдячними за те, що вони зробили, особливо підтримати тих, хто йде за ними і за нами, і які мусять це зрозуміти. Але для того, щоб вони зрозуміли, їм треба створити умови, аби вони не бігали по заробітках, а впливали в мистецький процес, переймаючи фахову майстерність від старших, досвід, дух професії, розвиваючи її так, як вони — молоді — розуміють її відповідно до вимог часу і загальних сучасних мистецьких тенденцій. На жаль, наступності у професії сьогодні немає. А прагматизм у мистецтві ніколи не лікував. Кожен митець має бути прагматичним у якихось своїх планах, але цивілізацію рухають уперед романтики, альтруїсти. Та лише на цих рисах митців розвиток мистецтва не може тривати вічно. Необхідне надійне плече держави...

— Що вас, як актрису, найбільше болить у цій ситуації?

— Мене, взагалі, дуже болить те, що людина культури в нашому суспільстві принижена. Вона поставлена на коліна. Чому?.. Коли мені чиновники кажуть: «Ти актриса європейського рівня, входиш до десятку краєвих актрис Європи», — то мені хочеться їм сказати: «Дайте ж мені відчути це на моїй власній землі, з якої я не хочу їхати. Дайте мені можливість не бігати з однієї роботи на другу, щоб заробити на життя! Адже мусить бути юридична угода між державою і людьми творчих професій чи закон, згідно з яким митець віддає свій талант, дар божий людям, а держава створює юридичні засади для цього. Ясна річ, що стипендія від Президента — це замало. Гранти — це недостатньо. Творча праця, як будь-яка інша, повинна мати ціну. Люди мають почуватися людьми і в культурі, а не бути лише обслуговуючим владу персоналом! Це буде цивілізованим на європейському рівні ставленням держави до людей культури і мистецтва.

— Сьогодні побутує думка, що у нас до митця приходять визнання по смерті або коли він виїздить за межі України. Чому так?

— Знаєте, цей феномен притаманний людській істоті. Про мертвих, зазвичай, погано не говорять. А коли людина раптом іде з життя, лише тоді ми усвідомлюємо її вагу. Це, як не прикро, є в людській істоті, в самій природі людини, а не в ментальності.

— Львівський театр імені Марії Заньковецької й досі асоціюється у театралів з ім'ям актриси Лариси Кадирової, а чим він був і є сьогодні для неї?..

— Львів — це моя окрема людська ніша, яка болить, нагадує про себе, якої я ніколи в житті не зможу позбутися, з якою пов'язане все моє життя із самого першого слова і кроку в мистецтві.

— Чи погоджуєтесь ви з думкою, що «українська культура йде на дно, як «Титанік»?»

— Почитайте листи Сенеки. Він тоді писав те саме: що культура зникає, йде на дно, правда, тоді не було ще «Титаніка». Але існували проблеми батьків і дітей, добра і зла — такі самі. Я читаю його і думаю, наче він про наш час пише. Словом, те, що притаманне людству сьогодні, існувало завжди. Але ми, пройшовши таку біблійну історію, — повинні бути того свідомі. І маємо бути мудримися історією, досвідом і тим, що ми, нарешті, маємо свою державу... То будьмо господарями в ній! Треба мати пам'ять не лише про минуле, а й про майбутнє. Себто, ту пам'ять, яка допомагатиме майбутньому, а не тільки звертатися сьогодні до історії і до минулого. Треба акумулювати в собі пам'ять віків, щоб мати майбутнє.

АМАТОРСЬКИЙ, ПРОСВІТНИЦЬКИЙ, НАРОДНИЙ

Самодіяльний аматорський театр в Україні і, зокрема, на Черкащині зародився ще в XIX ст. Це були поодинокі колективи, що діяли в складних умовах всіляких обмежень і заборон. Послаблення цензурних утисків та скасування деяких обмежень для українського театру настало в 1905—1907 рр., тоді ж значно позвинулася діяльність аматорських колективів. Цьому сприяли і новостворені культурно-освітні товариства «Просвіта». Вони рекомендували репертуар для народного театру, запрошували кваліфікованих керівників для аматорів тощо.

Починаючи з 1915 р., ширяться і відроджуються просвітянські товариства і ними ж організовуються театральні гуртки. В нашому краї першим осередком став гурток аматорського театрального мистецтва і товариства «Просвіта» в с. Ротмистрівка Смілянського повіту.

Події лютевої революції 1917 р. створили сприятливі умови для національного відродження українського народу. Основною організаційною формою цього руху стають товариства «Просвіта». Вони масово виникають як у губернських містах, так і в глухих українських селах. Їхня діяльність виявлялася в проведенні вистав для громадян, літературних вечорів, лекцій, читань, організації національних хорів, формуванні бібліотек тощо. У багатьох випадках при «Просвітах» створювалися драматичні гуртки.

На Черкащині в 1917—1919 рр. такі гуртки існували в селах В'язівка, Дубіївка, Завадівка, Мліїв, М.-Бузуків, Суботів, Царська Слобода, Шелепухи, м. Городище, м. Черкаси, м. Канів і селах повіту. Відомо, що вистави та музичні вечори просвіт'янами проводилися також в селах Жаботин, Леськи, Мошни, Степанки та інших.

Організація «Просвітою» сотень драматичних гуртків у межах України потребувала об'єднання зусиль в цій справі. Так, уже в жовтні 1917 р. при Генеральному Секретарстві народної Освіти було закладено Театральний Відділ. У листі до голови черкаської Шкільної Ради про це сповіщалося так: «У великих культурних заходах, що полягли на «Просвітах», чільне місце займає народний театр. Допомогати організації таких народних театрів і є перше завдання Театрального відділу».

В переважній більшості засновувалися «Просвіти» і драматичні гуртки вчителями. Вони енергійно взялися за цю патріотичну працю, пробуджуючи національну свідомість у населення. Репертуар вистав складали українська класична драматургія: п'єси «Бувальщина», «Сватання на Гончарівці», «Назар Стодоля», «Перемудрив» та інші. Акторами виступали не лише представники місцевої інтелігенції, а й прості селяни.

Вистави аматорських колективів були платними. Невеликий прибуток витрачався на просвітні справи та благодійність.

Оскільки клубів на той час в селах не було, то вистави ставилися в школі на тимчасово оздобленій сцені.

Як зазначали ще в той час самі просвіт'яни, труднощами в їхній роботі були: «брак культурних сил», «нестача коштів», «пияцтво і народна темнота». Не сприяла аматорам і політична ситуація в Україні: війна, розруха, зміна влади.

В 1919—1920 рр. На Черкащині установлюється радянська влада. На перших порах більшовики підтримували «Просвіти» і їх діяльність, але згодом почалася їх «советизація». В 1922 р. «Просвіти» були ліквідовані, а разом з ними припинили своє існування і самодіяльні драматичні гуртки, які за п'ять років свого існування стали осередками національно-патріотичного виховання. Але саме цим були несумісними із більшовицькою ідеологією.

Микола ЩЕРБИНА,
кращезнавець,
член товариства «Просвіта»

За розмову подякувала

НА ПРЕДКІВСЬКІЙ ЗЕМЛІ

Коли побачила напис “В’язівок” на позначальній про початок села дошці, аж сплеснула в долоні від радощів. Бо вже не вірилося, що знайдемо це село, так довго їхали, блукали, заїздили не туди, поверталися, розпитувала я та перепитувала, і знов їхали, їхали до жаданої мети нашої подорожі.

І от нарешті “В’язівок”. В’їхали на пустельну вулицю, побачили одноповерховий будинок з колонами, для панського замалий. Гукаю, ніхто не відгукується. Вже хочу повертати, коли помічаю, що городом прошкує жінка. Іду їй назустріч, вітаюся й розпитую про будинок панів Устимовичів. Ні, цей одноповерховий — будинок культури, що з’явився на початку 70-х років. Тоді ж був розібраний панський (цікаво, задля якої

Єфросинія Іллівна Устинович з дітьми
Марією та Миколою

потреби?), який містився за селом. “А он на цвинтарі збереглися панські могили”, — показує рукою жінка. Дякую і повертаюся з цими відомостями... А машини немає. Вулиця порожня, машину як корова язиком злизала. Дивлюся туди, сюди — нема. Чекаю, бо нічого іншого від несподіванки придумати не можу. Аж ось з’являється в кінці вулиці. Не встигаю розпитати, як діловою ходою підходить кремезний чоловік, заплений, ні, майже такий, якими виходять із шахти, сідає попереду, і ми їдемо на цвинтар. Показує могили. Вони збережені, хоча хрестів немає.

Тут поховані Юрко Устимович, син Миколи Миколайовича, вбитий у своєму першому ж бою (1914) та Марійка Гіршман, сестра Любові Олександрівни, дружини Миколи Устимовича, яка загинула від рук бандитів наступного дня після поховання Юрка. Могили підсіпані, і селяни беруть про них пам’ять. Це приємна несподіванка...

Їдемо далі до того місця, ще колись стояв будинок Миколи Устимовича, рідного діда Володі, а мого двоюрідного з боку мами. Про цю подорож Володя мріяв усе доросле життя. І от нарешті він тут, на землі своїх дідів, він приїхав, подолав тисячі кілометрів, щоб вклонитися цій землі. Приїхав з дружиною Катрін і дядьком з боку матері, який закінчив у Франції кадетський корпус в 30-ті роки і зберіг у собі культуру, що була зруйнована у нас тоталітаризмом. У нас її називали — стара культура, і носії її, на жаль, вже не залишилися. Її притаманна особлива манера поводитися, спілкуватися, розмовляти. І передусім — це відчуття власної гідності, почуття такту і, насамперед, порядності. Непомірна втрата, бо коли вона відродиться — невідомо.

— Я оце сів, ще не встиг помитися, — пояснює наш гід, як виявилось — новітній фермер на колишніх землях діда.

— Ось тут був будинок панів. У ньому багато років містився клуб. Він був двоповерховий, міцний. Цеглини робили з ініціалами “Н. У.”. Он звідти брали цеглу, — вказує рукою кудись під ліс. — А тут на полі і зараз трапляються шматки цегли.

Брат із дружиною і привітним чоловіком йдуть по ріллі. Я залишаюся і оглядаю зоране поле, що тепер належить Василеві Лизогубу. Вдаліні жовтіє ліс. І нікого навкруги. Простір полів діє магнетично. Від нього важко відірвати погляд так само, як і від простору моря. Дивлюсь і надивитися не можу. Простір землі і неба, і між ними людина, але вона від того обширу не маліє, а набирає величч і сили.

Нарешті з’являються зниклі в низовині постаті. Василь широко крокує полем по діагоналі, залишаючи обік машину на дорозі. Задивлююся на цю сильну, майже могутню постать людини, як потім виявилось, закоханої в цю землю, людини що стала, нарешті, справжнім її господарем і почувається від того, незважаючи на неймовірні складнощі і труднощі, впевненою і щасливою.

Підходять мої. Брат підібрав кілька шматків цегли. Повертаємо у вулицю й зупиняємося. Василь виносить з крайньої хати велику цеглину, якої тепер не побачиш, справжній експонат краєзнавчого музею. Кажу, що упростав війняти з підмурку. На ній теж є ініціали діда Миколи. На лавочці сидять старенькі. Вони привітно всміхаються і розповідають, що пан Устимович завжди помагав, запрошував до садиби на свята, пригостив, робив подарунки. Брав односельчан на сезонні роботи.

— А він дивився, як чоловік їсть та п’є, — каже Василь. — Якщо добре, то обов’язково візьме, бо то гарний робітник. Вважав, як не вміє чарку випити та добре заїсти, то і до роботи не годний.

Старенькі згадують недавно померлого діда Опанаса, який працював колись у панів та розповідав про них.

— І твоя ось баба була в них ключницею, — підказує котрась з них інший.

— Авжеж, авжеж, — підтверджує сивочола онука.

— А в пана була коханка в Хоролі, — сповіщає пікантну подробицю з життя Миколи Устимовича Василь. — Він був козак хоч куди! Ходив в українському вбранні.

Згадую уривок зі “Спогадів” Олександра Шульгіна, небожа М. Устимовича, в якому пише, як їхав він з нареченою степом до дядька, і раптом побачив, що “скаче на чудовому коні козак у широких шароварах, вишитій сорочці, в чумарці й смушевій шапці з довгими козацькими вусами”. Ото й був Микола Устимович, якого Шульгін назвав останнім козаком Полтавщини.

...Ми фотографуємося із жінками і їдемо вулицею далі. Василь розповідає, як юнаком пропадав у клубі, а вікна там були такі великі, що важко було завішувати для кіно. Потім він залюбки намалює будинок з одного боку і з другого та окремо намалює оці незвичайні вікна. І поставало в душі невимовне питання: задля чого, навіщо було в 70-і роки ламати і зносити з лиця землі міцний будинок, а для клубу будувати шаблон (бачили потім такі ж і по інших селах)?

Наш добрий гід розповідає, що була в селі і школа, збудована паном (мабуть, і вчителя утримував, як це було в традиції сім’ї), що приходив він до школи, цікавився успіхами учнів, і нехлюям припадало категоричне — “баран”. Може й різкуватого, зате спонукало, мабуть, до бажання не втрапити наступної перевірки до отари тепелнів.

Василь запрошує до себе. Входимо до двору, вітаємося і бачимо дядька Володі.

Микола Устинович з небогою
Ольгою Леонтович

— Не встиг я зайти, — каже він, — як господиня запросила до столу й насипала борщу. Хіба я міг відмовитися, образити вияв такої гостинності?

А на столі стояла відкоркована пляшка горілки, за якою після сівби встиг збігати Василь, бо проходило осіннім вітром. З’являються полумиски з пахучим борщем, що їх виносить з літньої кухні усміхнена господиня Наталя. Вона так мило припрошує. А мене вкотре до сліз зворушує наша національна гостинність, не показна, органічна. Адже саме вона залишилась в душах моїх гостей, саме про неї розповідатимуть вони по світах.

Випадкові повпреди Хорольщини продовжували пригощати, а розмова точилася навколо постаті Миколи Устимовича.

— Він займався конярством, — каже Василь і кудись зникає. По хвилині приносить підкову. — Ось, бачите, буква “Н”, а з другого боку була “У”. — Сійте, — пригадує він, — де ще була одна.

Приносить і її.

— А ще одну я почистив та прибив на дверях.

Він дарує ці реліквії Володі, які він разом із цеглиною повезе до свого далекого обійстя, як символ предківської землі. Мабуть, гени спрацювали, бо народжений на далекій своїй батьківщині, він придбав шмат землі, має сад, кохастся в бджолах, займається городництвом. При тому всьому, що він талановитий архітектор і багато працює. Хіба це не поклик предків?

А Микола Устимович справді все життя захоплювався кінми, мав добірних, золотого кольору 300 коней. Зберіг їх аж до революції, хоч не одну кризу пережив через них, а кільканадцять, коли підходив термін сплати боргів, а готівки не було на той час (конярство було дуже витратною справою, і не один господар розорився на ній). Хоч і був великим землевласником, мав понад 3500 десятин розкиданої по різних місцях землі, яку доглядав з допомогою прикажчиків.

Кожної такої кризи відбувалась та сама сцена. Приїздить Микола Миколайович до своєї мами, Єфросинії Іллівни.

Неможливо не сказати хоч кілька слів про цю неординарну жінку. Була вона з козацького роду Черкаських, який потрапив до кріпацтва. До десяти років кріпачка, вона в одну мить полонила серце свого майбутнього чоловіка, Миколи Адріановича Устимовича, сина курського губернатора, нащадка гетьманів Павла Полуботка та Данила Апостола. І от, всотавши культуру іншої верстви, Єфросинія Іллівна, не маючи системної освіти (послідовник ідей Жан-Жака Руссо, Микола Адріанович не вважав за потрібне надати її жінці), вона, від природи розумна, кмітлива, здібна, халала знання, як кажуть, з повітря; поводила себе гідно, а за свою мудрість стала зватися в повіті “жінка-міністр”, і не раз рятувала свого чоловіка, людину надзвичайно шляхетну, але зовсім не пристосовану до практичних справ, яку легко було обдурити, від розорення.

Бувало, приїздить Микола Адріанович додому та й каже дружині:

— Рибонько, ми зруйновані.

І бралася “рибонька” до справ, винаходила шляхи подолання скрути, чесно сплачувала борги, і господарство піднімалося на вищий шабель.

Отже, Микола Устимович-син з’являвся у мамі дуже сумний, дуже йому боліла голова, тому, розмовляючи з Єфросинією Іллівною, весь час ходив по великій їдальні. “Баба, — згадує її онук, Олександр Шульгін, — з острахом дивилася на нього, відчувачи щось недобре; нарешті він признався, що не має чим заплатити боргів та що на його маєтки можуть накласти арешт. Тоді починала бігати по хаті баба, з компресом на серці (вона роками слабувала на серцеву недугу), нарешті вирішувала: “Гарантую борг”. Тоді в дядька голова починала боліти менше, а як кредитори (звичайно євреї) довідувалися про це, то казали: “Ну, як бариня гарантує, то все гаразд”. Таке було до неї довір’я в цілому повіті.

Не стояв Микола Устимович осторонь громадських справ. Брав участь у роботі земства. І до його пропозицій дослухалися, бо “був він людиною ро-

Микола Устинович з дружиною
Любовію Олександрівною

зумною та вмів свою думку висловити з притиском та енергією. Мав дуже товариську вдачу і в себе і в гостях був “душею товариства”.

А ще жили в його душі козацько-українські мрії. Навчаючись у Москві, сповідав він їх своїй сестрі Любі: як хоче відновити козацтво, стати гетьманом, визволити Україну. “І дивна річ, — пише у своїх “Спогадах” О. Шульгін, — коли в 1918 році шукали гетьмана, він був одним з кандидатів, але підтримав П. П. Скоропадського і під руку провадив новообраного гетьмана на Софіївську площу в Києві. Він же був першим прем’єром гетьмана (кілька днів) з титулом отамана ради міністрів. Отак мрії хлопця майже обернулися на реальність...”

Ще за Центральної Ради Микола Устимович став на службу Українській Народній Республіці як завідувачий державним кіннозаводством. Залишивши короткочасне прем’єрство, під час якого перекопував українських діячів взяти участь в роботі уряду гетьмана, він повернувся до забезпечення армії кінми. І от наприкінці 1918 р., вже як настала зима, поїхав з великими грошима закуповувати коней на Полтавщині. Десь над Дніпром напала на нього “банда повстанців”, пограбувала і живого спустила під лід. “Подорожуючи в ті бурхливі часи, — пише О. Шульгін, — він знав, на яку небезпеку наражається, але мав почуття обов’язку, а, крім того, — завжди був людиною відважною; відмовитися через небезпеку йому здавалося неможливим. Отак трагічно закінчила своє життя ця мальовнича постать, цей “останній козак на Полтавщині”. Загинув як патріот на службі своїй Україні.

...Добре було з гостинними та щирими господарями, але час квалів: адже треба було повертатися до Києва. Пани Наталя поїхала з нами. І то добре, бо заблукали б у польових дорогах. Проїхали через Сохвине, де був масток Єфросинії Іллівни, нашої прабаби. На жаль, від будинку не залишилося жодного камінчика. А це в 30-і роки, згадувала п. Ірина Хотяїнцева, родичка Симиренків, у Сохвиному був відділок Весело-Подільської селекційної станції, директором якої був її батько. Вона маленькою дівчинкою приїздила туди і пам’ятає, що були “живі” будівлі і розкішні жасминові алеї.

Сохвине промигнуло за вікном авто, а ми невдовзі виїхали на трасу. В Хоролі розпрощалися з п. Наталею і рушили до Києва. Ми їхали вже в темряві. Кілометри набігали один за одним, віддаляючи нас від землі наших прадідів, якій ми, нарешті, вклонилися. А вона, давши життя поколінням Устимовичів, жила, живе і житиме. Родитиме людей, міцних тілом і душею, відданих їй, як Василь Лизогуб, який зізнався, що не уявляє свого життя деінде, бо душею прикипів до свого села В’язівок. І згадувалися слова письменника Володимира Леонтовича, теж полтавчанина: “Ми, сільські люди, приростаємо до землі серцем...”

...Хорольщина зосталася позаду, але в нашій пам’яті вона залишилася назавжди.

Олена ЛЕОНТОВИЧ